ГОДИНА XXXVII. ЦЕТИЊЕ, у четвртак 29. маја 1908. БРОЈ 26.

Цијена:
За Црну Гору на годину 8 круна, на по године 4 круне.
За Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину на годину 12 кр. на по године 6 круна.
За све остале земље годишње 20 франака у злату, на по године 10 франака у злату.
Претплата се прима само у годишњим и полугод. роковима.
Поједини број 20 пара.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ

Претплата се шаље поштанском упутницом, само и непосредно администрацији „Гласа Црногорца“ на Цетиње, а коме је наручије, г. Вељку Рамадановићу, К. Ц. агенту у Котор.
Дописи се шаљу Уредништву. Рукописи се не враћају.
За огласе плаћа се: за сваку ријеч или за број од пет цифара по 4 паре за први пут, а за сваки даљи пут по 2 паре.

Власник: Државна Штампарија — Излази суботом — Одговорни уредник: Филип Јерговић.

ЈАВНА РАСПРАВА

по дјелу злочина велеиздаје, откривеног 23. окт. 1907. год.

V. СЈЕДНИЦА, ДРЖАНА 15. МАЈА 1908. ГОД.

Почетак у 8 сати прије подне

(*Стенографске биљешке*).

Предсједник: Нека се доведе Рајковић, а иза њега Блажо Радивковић.

Бранилац П. Марковић: Молим да се позове Раичевић на јавну расправу, пошто нијесу расвијетљене неке околности, које су врло важне.

Предсједник: А које су то?

Бранилац П. Марковић: Ја бих могао те околности констатирати онда, кад би он био овдје, да упутим питање њему лично.

Предсједник: Зашто нијесте ставили та питања јуче?

Бранилац П. Марковић: Могуће нијесу прилике биле да упутим таква питања.

Предсједник: Раичевић ће бити позван послије.

(Улази оптужени Радивковић.)

Јеси ли ти Блажо Радивковић?

Блажо Радивковић: Јесам.

Предсједник: Одакле си?

Радивковић: С Цетиња.

Предсједник: Што си по занимању?

Радивковић: Типограф.

Предсједник: Јеси ли када кажњаван?

Радивковић: Нијесам никада.

Предсједник: Противу тебе тужба износи (чита):

„По тврђењу оптуженог Ст. Рајковића, да вам је 16. октобра 1907 г. при свом доласку на Цетиње, у сврху спремања терена завјереничког плана, открио намјере завјереника; да вам је 23. истог мјесеца дао бомбе у сврху, да их оставите код Михаила Јовановића; да сте их, пошто их Јовановић није хтио примити, оставили у радничкој читаоници и о томе Рајковића извијестили; да вам је, како сами кажете, око 8—9 сати Рајковић открио, да су то бомбе, па ипак, пошто их је Рајковић узео из радничке читаонице и казао вам, на ваше питање, гдје их је сакрио, не говорите о њима ништа; ни власти нити другоме коме“.

Јеси ли се гледао 16. окт. пр. год. са Рајковићем?

Радивковић: Ја се не сјећам да ли је то било 16-ог, али мислим да сам се гледао. Он је дошао у војну штампарију и ту ми је стао причати, да је дошао из Србије и то с том намјером, да води фамилију из Црне Горе за Србију. Тада сам се видио с њиме, и доцније, кад ми је дао да однесем кутију Михаилу Јовановићу.

Предсједник: Кад је то било?

Радивковић: То је било око 16-ог октобра.

Предсједник: Је ли тога пута причао о револуцији?

Радивковић: Јест, те како је дошао с том намјером, да води фамилију у Србију и како му је неки Димитријевић обећао рада.

Предсједник: А је ли још што?

Радивковић: Није ништа.

Предсједник: Па кад си се доцније с њиме гледао?

Радивковић: Око 23. окт., кад ми је дао кутију да је однесем Михаилу Јовановићу.

Предсједник: Како сте се срели?

Радивковић: 23. окт. пошље Рајковић свога брата, који ме је нашао у мојој соби гдје спавам. Он ме је пробудио и казао ми да ме зове Стево, да мало дођем код њега. Запитао сам га зашто.

Он ми одговори — ја не знам. Ја сам се дигао и отишао код Рајковића. Кад сам дошао код Рајковића, сио сам и причали смо се са његовим оцем и матером, и он је остао иза мене. У неко вријеме он ме изазове, држао је у руци неку кутију, и замолио ме да је однесем Мих. Јовановићу. Каже: учини ми ту љубав и однеси је Михаилу. Ја сам примио кутију и пошао, кад сам дошао на врата, чудио сам се и питао, шта је у кутији. Одговори ми, да не говорим о том, него да је однесем. Ја га више нијесам ни питао, него сам отишао Мих. Јовановићу. Нашао сам га гдје спава. Пробудио сам га и казао сам, да ме је Рајковић послао да му предам то. Михаил ми одговори онако сањив: „ја, каже, нећу примити никоме ништа. Хоћу да се селим у Подгорицу, а ево и умрло ми је дијете“. Ја, не могући се ничему досјетити, а немајући времена, пошто сам морао на рад, кад сам изашао из куће сјетио сам се да могу оставити кутију у радничкој читаоници, и да ћу имати, кад дођем из војне штампарије, толико времена, да могу извијестити Рајковића.

Кад сам дошао у читаоницу, нашао сам кључ у соби, и закључао сам је, да не дира ко туђе ствари. Отишао сам одатле и срио сам Рајковића на путу к Балшићевом Пазару. Казао сам му како Јовановић није хтио да прими кутију, и казао сам, како сам кутију закључао у радничкој читаоници. Он је затражио кључ, а ја сам му рекао, да не дам, него да идем ја са њиме, да видим шта је. Пошто смо дошли до радничке читаонице, отворио сам, ушли смо у собу, а он је на то узео из кутије неко платно и у њему нешто завијено. Питао сам га, шта је то? Он ми одговори: „ово су бомбе“. Запитах га, гдје ће са њима, а он одговори, да ће их однијети на мјесто гдје треба; каже: „ти не води о томе рачуна, него пази свој посао, нијесам рад да увлачим тебе и твоје родитеље у зло“. Мислећи да ће то однијети властима, ја сам у томе моменту отишао и упутио се пут војне штампарије и помислио сам, да ће он то однијети властима, као што их је у истини и однио, како ме је доцније извијестио г. Стево Лопичић. Ја сам пошао на дужност.

Око 10 сати дошао је Рајковић у војну штампарију, али пошто смо радили неки тајни и хитни посао нијесмо га пустили у штампарију, него смо два три радника изашли на поље; — ту је стао Рајковић причати, како је позван у Обл. Управу и како су га питали што ради, и како је одговорио, да се то њих ништа не тиче, јер каже, ви ми не дајете ништа и вас се ништа не тиче. У том истом моменту отишла су и она друга два радника, пошто је било хитна посла, а ми смо остали изван. Ту ми је казао, да је био у Обл. Управи, али каже, нијесу ништа нашли, него је он однио кутију у млин Ђура Срдовића. Мене су позвали другови и ја сам отишао, не питајући о том ништа. Кад сам наставио свој посао, посумњао сам у тога човјека и његове ријечи, и онда сам дошао до закључка, да морам да потражим Рајковића и да га испитам. Чим сам ручао, пошао сам код Рајковића и нашао га у некој кафани. Тек сам дошао нашао сам га на вратима и рекао му: Стево, таман сам те тражио да те питам. Ту сам га и частио чашом ракије и чим је испио, оставио ме и рекао ми је: остави ме, ја имам важнога посла. Ту сам примијетио, да ме избјегава и још сам више посумњао у истинитост његових ријечи, а посумњао сам и да су оно бомбе. И не могавши доћи до никаквог закључка, отишао сам на посао, а сјутра дан њега је ухапсила комисија.

Предсједник: А пита ли тада Јовановић шта је то?

Радивковић: Ништа, него је само, кад сам му казао, да му је Рајковић послао кутију, рекао: „Ја нећу ништа да примим, хајд с Богом,“ и ту ми је причао, како му је умрло дијете.

Предсједник: Зар није ништа питао?

Радивковић: Није ништа. То се можете увјерити од Јовановића.

Предсједник: Велиш, да нијеси питао, шта је у кутији.

Радивковић: Нијесам га питао, док нијесмо дошли у Радничко Друштво.

Предсједник: А пита ли га, кад ти је предао кутију?

Радивковић: Питао сам га, на што ми је он одговорио једним мотом, да не говорим о томе ништа и рекао ми је, да однесем Јовановићу.

Предсједник: Како да примате кутију, а не знате шта је у њој?

Радивковић: Ја нијесам знао да је Рајковић сумњива личност, и нијесам могао посумњати шта је у њој. Ја нијесам слушао ни од кога ништа. Дошао сам из Сарајева 18. септембра и радио сам напросто у штампарији.

Предсједник: Је ли ти још што давао осим кутије?

Радивковић: Није ништа до кутију.

Предсједник: Кад си се вратио од Јовановића у радничку читаоницу, је ли било друштва ту?

Радивковић: Ја сам имао кључ управе друштвене.

Предсједник: Откуда вам је кључ?

Радивковић: У управи друштва бијаше кључ у вратима. Ја сам био члан и имао сам право да улазим.

Предсједник: Чудновато, да кад Јовановић није хтио оно да прими, да се нијесте повратили Рајковићу, да му то речете?

Радивковић: Јер нијесам имао времена, пошто сам ишао на дужност.

Предсједник: А како сте касније имали времена?

Радивковић: Касније нијесам излазио. Истог часа, кад сам се упутио к штампарији, нашао сам Рајковића на прозору.

Предсједник: Каза ли вам Рајковић, кад сте се састали што је то?

Радивковић: Није ништа.

Предсједник: А што велите ви на то Рајковићу?

Рајковић: Заиста радо признајем, да сам ја узроковао кривицу г. Радивковића, али ипак поред свега тога не могу скренути од истине, једно с тога, што сам се с Радивковићем састао 18. октобра у војној штампарији и као што сам навео, причао сам му о извјеснијем догађајима, који би се могли кроз који дан догодити, о ђацима који се налазе у Приморју и т. д. Навео сам, да не знам, да ли сам му тог дана причао што о бомбама. Истина је, да сам 23. окт. послао млађег брата по њега у намјери, коју сам предходно суду саопштио, али међу тим стоји у истини, да је у мојој кући било овако: Он је заиста сједио с мојим оцем, кад је дошао, кад сам ја извадио кутију, која се налазила испод хаљина. Звао сам га у кухињу и рекао му, да су то бомбе и нека их он понесе Михаилу Јовановићу или да их гдје склони, док нађемо сигурно мјесто. Дао сам му поменуту кутију и рекао му, нека ју не крије, него нека ју узме испод руке слободно, јер да неће нико посумњати, шта је у њој. Он је пошао Михаилу Јовановићу, т. ј. казао ми је то доцније. Ја сам изишао из куће, кад се је он упутио к мојој кући, јер смо се срели близу саме Обилића Пољане. Питао сам га, је ли Михало примио кутију, а он је казао да није и причао му је, како му је једно дијете умрло и рече, да их је закључао у Радничком друштву, док не нађемо послије сигурније мјесто. Ја сам се с њим ту растао, будући да је он морао отићи у војну штампарију, а ја сам пошао онамо, гдје сам већ раније суду о томе саопштио. Касније, могло је бити нешто више од ½ сата, срио сам га на Балшића Пазару. Тражио сам му кључ од читаонице, од управе радничке читаонице, он је пружио кључеве, али рече, да ће са мном поћи. Заједно смо тамо пошли и дошав тамо, ја сам извадио из кутије оба завијутка, у којима су биле ситне бомбе, опасао сам их испод прслука, а исто тако и кесу, свезао их и т. д. Питао ме је Радивковић, куда ћу их, а ја сам одговорио, да сам нашао сигурније мјесто, а кад ме је питао које, нијесам знао, шта бих му одговорио, па сам му рекао, да сам ишао код гђе Вука Вулетића, и да ми је обећала да ће их она сакрити. Радо признајем, да сам узроковао кривицу друга ми Радивковића, али стоји у истини ово.

Радивковић: Ја чујем, али кажем, да није истина, и чудно ми је, да је данас изјавио, да сам знао за завјеру, кад смо се пак при саслушању суочили, тад је рекао, да нијесам знао за употребу бомба, него је навео, што ми је у истини казао, да су неки ђаци у Боки и да су намјерни доћи на Цетиње и да се морам побринути, да им нађемо стан и храну. Не знам, откуда му је та истина.

Рајковић: Рад бих био, да се прочита записник суочења.

Радивковић: Кад сам запитао г. Дрљевића, зашто сам оптужен као саучесник, он ми је рекао, да је то тек тако уметнуто.

Предсједник: Ово баш није тек тако, кад Рајковић, који нема повода да вас терети, говори против вас.

Је ли Рајковићу, питасте ли ви њега, пошто се сретосте, је ли казивао Јовановићу, што је то и је ли га Јовановић питао?

Рајковић: Природно је да му је казао.

Предсједник: То је само ваше резоновање. Питасте ли ви њега, зашто их Јовановић није примио?

Рајковић: Казао ми је додуше, да је Јовановићу једно дијете умрло и да је био спровод тог дана, да ће се селити у Подговицу, и ради тога не може да прими. Сад не памтим, је ли ми што Радивковић говорио, што су међусобно разговарали, осим што је у главном било.

Предсједник: Дакле, Радивковићу, ви не признајете, да вам је дао кутију и опасао око појаса бомбе.

Радивковић: Дао ми је кутију, али да ми је опасивао бомбе, то не признајем. Видим, да има нарочити циљ, да ме терети. Можда да је метнуо у кутију што, ја то не знам.

Предсједник: Колико је било кутија?

Радивковић: (број кутија показује прстима).

Предсједник: Како си их носио?

Радивковић: Под руком, по упутству његову. За право, он ми их је метнуо под пазухом.

Предсједник: Али он вели, да вам је опасао кесу, а кутију да сте носили ви.

Радивковић: Само ми је дао кутију — друго не знам ништа.

Предсједник: То је он и прије казао у записнику.

Радивковић: Истина је, али то ми је било ново онда, као и сад.

Бранилац С. Церовић: Г. предсједниче, молио бих да Рајковић понови до ситнице, оно, што је казао односно циља завјере, кад вели, да му је казао од кога су бомбе.

Предсједник: Причајте, Рајковићу!

Рајковић: Ја нијесам нити у мом записнику истакао до ситнице сваку ријеч, коју сам Радивковићу проговорио, али у главном рекао сам, што стоји у мом записнику, а и сад кажем, да сам му у кратко испричао, да се у Приморју налазе неколико ђака, који мисле, да упадну у Црну Гору и пођу у поједина племена, могуће, да убију којег од главара.

Могуће, да сам му причао тај дан о бомбама, али то не могу тврдити.

Радивковић: Откуда бих ја онда знао за завјеру против Господара?

Рајковић: Ја то не кажем, него на основу оног, што сам рекао Радивковићу 17-ог октобра, да се налазе неколико ђака црногорскијех у Приморју, да ће упасти у Црну Гору и т. д. казао сам му, да су ђаци послали бомбе и да их склони на сигурно мјесто, а нијесам му друго послије истицао, нити смо имали времена, да се дуже разговарамо.

Тај је разговор трајао свега око 10 минута.

Предсједник: Нека се доведе Михаило Јовановић.

Рајковић: Молио бих за једну ријеч.

Предсједник: Кажите!

Рајковић: Ја сам напоменуо, да имам једног свједока, да сам хтио да пођем у Глину. Пошто је Радивковић овдје, он зна, — дао ми је 4 круче.

Предсједник: Устани Радивковићу, је ли истина?

Радивковић: Јест, истина је. Он је казао, да иде с Цетиња, не сјећам се, да је рекао да иде у Глину, али знам негдје у Славонију. Пошто није члан организације, није могао ступити у друштво, те сам му рекао, да ћемо писати друштву у Загреб, да га прими.

(Доведен Михаило Јовановић.)

Предсједник: Јесте ли ви Михаило Јовановић?

Јовановић: Јесам.

Предсједник: Откуда сте?

Јовановић: Из Подгорице.

Предсједник: Којег сте занимања?

Јовановић: Гостионичар.

Предсједник: Против вас тужба износи, по тврђењу оптуженог Стевана Рајковића:

да вам је 17. октобра 1907. године при свом доласку на Цетиње открио намјере завјереника и да вам је касније, 23. ист. мјесеца, упутио бомбе по Блажу Радивковићу; да их ви нијесте примили, како сами тврдите, и не знајући шта вам Радивковић нуди, да на сахрану оставите.

Шта имате да одговорите на тужбу?

Јовановић: Нити је истина, да ми је 17. окт. открио завјеру, нити сам знао, да шиље бомбе по Радивковићу, нити сам знао, кад је дошао, нити сам знао зашто је долазио, ни што је имао, само нуди нешто да остави. Ја сам рекао, знајући да има кућу, да иде својој кући.

Предсједник: Јесте ли се познавали са Рајковићем и Радивковићем?

Јовановић: Из виђења познавао сам Рајковића, али никада са њиме нијесам имао из ближе познанства.

Предсједник: Што кажеш на то Рајковићу!?

Рајковић: Само једанпут, кад ме г. Радовић шиљао у Никшић, тада сам га видио, више никад.

Предсједник: Познајете ли М. Даковића и Ј. Ђоновића?

Јовановић: Познајем.

Предсједник: Петра Новаковића?

Јовановић: Познајем.

Предсједник: Тодора Божовића?

Јовановић: Не.

Предсједник: Јесу ли Новаковић, Даковић и Ђоновић долазили у твоју кафану?

Јовановић: Даковић је долазио више пута са друштвом. Ја не знам ко је долазио у кафану, а ко одлазио. Ја сам имао свога посла.

Предсједник: Је ли било састанка између Даковића, Ђоновића и др.?

Јовановић: Ја се не сјећам никаквих састанака код моје куће.

Предсједник: Ви не признајете, да вам је Рајковић говорио што 17. октобра?

Јовановић: Никако.

Предсједник: Што кажете Рајковићу?

Рајковић: Заиста нијесам био раније познаник са Јовановићем. Упознали смо се тек од 16. септ., кад сам дошао из Никшића на Цетиње и то нијесам ступио у Богзна какво пријатељство, осим што сам долазио са осталим друштвом горе у собу, али то није знак, да смо добри пријатељи. Међутим стоји, да сам 17. октобра свратио код Јовановића, да ме је питао, јесам ли гледао Даковића, Новаковића и Павићевића, а ја сам му казао, да сам Даковића видио баш при кретању.

Предсједник: То је било 17. окт.

Рајковић: Јест. Знао сам, да Јовановић зна, да су отишли с Цетиња ноћу, пошто се Даковић хранио код њега, и како сам од Даковића чуо узајмио му је новаца. Ја заиста нијесам тога дана ништа казивао Јовановићу с никаквим задњим намјерама. Учини ми се, право да речем, да Јовановић зна нешто из раније, док упита, хоће ли скоро овамо; у осталом ако није знао ништа, да ће ваљда за себе знање сачувати. С тога сам му рекао, да су у Приморју ђаци, да ће упасти у Црну Гору и препоручио му, да се склони с Цетиња. Он је рекао да неће никуда, па нека буде што хоће.

Јовановић: Ништа од тога није истина.

Рајковић: Ја сам послије изашао из кафане Јовановића.

Предсједник: Чујете ли, Јовановићу, шко каже Рајковић?

Јовановић: Ово није истина.

Предсједник: Зашто би вас теретио да није истина?

Јовановић: Зашто бих ја говорио да је, кад није.

Предсједник: Али би требало да кажете: што је, да је.

Јовановић: Нити сам знао о путовању, нити сам знао о завјерама, нити сам знао о бомбама, нити о каквим радњама, нити сам њихов друг био. Ви знате, да сам ја овдје скромно живио, пазио свој посао и ништа друго. Све ви то знате, г. предсједниче, а и сва господа овдје.

Предсједник: Чудновато је, да не питасте Радивковића што је донио?

Јовановић: Знате зашто? — Ону ноћ чували смо мртво дијете. Легао сам око 3 сата у јутро. Да ми ко рече, да ме зове Лабуд Гојнић, ја бих се дигао. Али онако: ја спавам, дошао човјек и хоће нешто да остави. — „Иди с Богом", има он своју кућу. — Ја сам одмах легао, нити сам знао, што сам рекао, само то: „иди с Богом". Али на правди Божјој ево има толико мјесеци од како болестан у тамници страдам. То је жалосно!

Предсједник: Рајковићу, ви кажете, да сте Јовановићу казали 17. октобра за бомбе? (Рајковић: Јест.) Међутим кажете, да нијесте казали Радивковићу. Како то, да прије говорите њему о бомбама, него своме другу?

Рајковић: Ја у својим записницима причам, чега се сјећам. Ја се не сјећам, да ли сам причао Радивковићу. С тога не могу тврдити чега се не сјећам.

Предсједник: Ви остајете при том, да сте му казали?

Рајковић: Ја немам разлога, да против њега причам. Могуће, да ме је помогао са једном до двије круне. (Јовановић: то није истина). Могуће да јест. Долазио сам, лијепо ме примао једанпут или двапут, није ми ништа рђаво учинио. Ја не бих имао разлога нападати Јовановића. Мени то не користи ништа, па и да ми користи, будите увјерени, да га не бих нападао.

Јовановић: Можда није био при чистој свијести (Рајковић: могуће ни сада), кад је разговарао са каквим другом. У моју кафану нијесу долазили ти људи.

Предсједник: Јесу ли Даковић, Новаковић и Павићевић искрај вас побјегли?

Јовановић: Не знам.

Бранилац Хајдуковић: Молим, г. предсједниче, у записнику од 7. јануара 1908. г. стоји, да је Рајковић бомбе по Радивковићу шиљао 23. окт.

Рајковић: Ја сам дошао на Цетиње 16. октобра у 10½ сати у вече, а Јовановићу сам говорио 17. октобра.

Браинлиц Хајдуковић: У записнику има . . . .

Предсједник: Ви, г. браниоче, износите контрадикције у одбрани. Ви сада стављајте питања, забиљежите их, па када буде одбрана можете истакнути те контрадикције, на које ће државни тужилац имати право и дужност, да рефлектира.

Нека дође Андрија Јовановић.

(Долази Андрија Јовановић).

Јесте ли ви Андрија Јовановић?

Андрија Јовановић: Јесам.

Предсједник: Што сте?

А. Јовановић: Учитељ и управитељ основне школе.

Предсједник: Ви се позивате као свједок. Треба да истину кажете.

Познајете ли Стевана Рајковића?

А. Јовановић: Познајем.

Предсједник: Откада?

А. Јовановић: Од прошле године. Пред основном његушком школом био сам у друштву са неком господом. Ту је Рајковић дошао, поздравио нас је и руковао се са мном. Питао ме је како сам, ја му рекох — добро. Он посумња, да ли га познајем, и упита ме о томе. Ја му рекох, да се не сјећам. Он рече: „Ја сам ваш бивши ученик у Улињу". Ја се сјетих, да је био мој ученик, али од тога је прошло много времена, па га нијесам могао познати.

Предсједник: Да ли сте га гледали 16. или 17. октобра прошле године?

А. Јовановић: Да, да, отприлике на 2—3 дана прије избора на Његушима.

Предсједник: Кад су били избори?

А. Јовановић: 18-ог октобра.

Предсједник: Откуда је дошао Рајковић?

А. Јовановић: Ја сам сједио у хотелу са капетаном Врбицом и друштвом. Дошао је Рајковић и поздравио се са мном и другима. Ја сам Рајковића питао, да ли долази с Цетиња, а он рече, да не иде с Цетиња, — него из Котора. Ја и капетан отишли смо у „Grand Hôtel". Дошао је Рајковић поновно код нас и рекао ми је: „молим вас, г. учитељу, за двије ријечи". Ја сам заостао из учтивости сједећи са једним капетаном, а касније сам изашао за двије ријечи. Рајковић је изашао пред хотел и почео ми причати, како сам „клубаш", како су овдје „праваши", како су пострадали на Његушима и савјетује ме, да се уклоним. Ја сам му рекао нека пази на своје ствари и нека иде с Богом. Цио тај разговор састојао се у томе.

Предсједник: Је ли Рајковић још што казао?

А. Јовановић: Није ништа. У осталом, тај је разговор трајао 2—3 минута. Да ли је Рајковић више или мање говорио — не знам, али главна садржина говора била је то.

Предсједник: Је ли помињао што о бомбама?

А. Јовановић: Апсолутно ништа.

Предсједник: О доласку ђака у Далмацију?

А. Јовановић: Није ништа, него само давао савјете, да се чувам на Његушима.

Предсједник: Је ли помињао упад ђака?

А. Јовановић: Није ништа.

Предсједник: Питасте ли га зашто вас савјетује, да се уклоните?

А. Јовановић: Зашто да питам, кад сам био вазда човјек на свом мјесту. Ја знам, да овдје постоје закони, који штите свакога. Макар и ја био сумњива личност, нико ме не би напао ножем.

Друго, Рајковић је сам признао, да је тада био сувише весео и да ја нијесам давао никакве важности његовом говору. Нека он говори, чувај се тога и тога, ја се као човјек на звоме мјесту не бојим никога.

То је све било.

Предсједник: Рајковићу, је ли овако, како каже свједок?

Рајковић: Заиста, г. учитеља Јовановића гледао нијесам, откада сам из Улиња отишао. Видио сам га, као што каже господин, на истом мјесту. Истина је, да сам се налазио са господом у друштву као што каже, да је отишао из друштва у неки други хотел са капетаном. Истина је, да сам касније дошао у хотел, изазвао г. Јовановића часком из друштва г. капетана. Истина је, да се устручавао, као да није имао воље изаћи, али је изашао. Међутим стоји то, да сам г. учитељу казао, да се налази у Приморју неколико ђака, који ће можда данас-сјутра упасти у Цетиње, па би добро било да се склони.

Г. Јовановић није био нешто весео и казао ми је да му нијесам требао то казати, окренуо се и отишао. Истина је, да сам тада био весео.

Предсједник: Како весео?

Рајковић: Т. ј. да сам мало вина попио.

Предсједник: Зашто да казујете о упаду ђачком?

Рајковић: Ја сам то казао у записницима.

Познавао сам га раније, гледао га на Његушима, мало сам више попио, па мислим кад други знаду, зашто да и он не зна о томе. О бомбама му нијесам причао ништа. У мом записнику гласи: ако г. учитељ, Ал. Мартиновић и Блажо Радивковић поред свога признања кажу, да сам им о бомбама говорио, то ћу свакако за своје примити.

Ан. Јовановић: Мени је чудновато како могу овакве претпоставке бити код Рајковића. Он каже, да није имао зле намјере, познавао ме је као учитеља ит.д. и вели, да се не сјећа, да ми је о бомбама говорио.

Молим вас, како може бити, да ми он прича о упаду ђака у Црну Гору, кад и ја имам једног брата у Биограду? Мени се чини, кад би он мени о томе што причао, да бих се ја јако заинтересовао да питам, бојећи се, да није у томе и мој брат.

Ја сам казао у записницима Обласне Управе и овдје код ишљедних судија, да ми се чини, кад бих ја знао а крио, да би то било непоштено и кукавички. Али ипак не допуштам, да се ишта приметне.

Предсједник: Баш на основу тога суд вас није ставио под оптужбу, него вас је оставио као свједока. Нијесмо узели те претпоставке, ма да он тврди да вам је казао о упаду ђака и ма да има ваших сродника, који су оптужени.

А. Јовановић: Чуо сам, да имам оптужених сродника, али ми се чини, да ће се они бранити.

Предсједник: Хајте, хајте!

Предсједник: Нека дође Алекса Мартиновић. (Улази). Јесте ли ви Алекса Мартиновић?

Алекса Мартиновић: Јесам.

Предсједник: Шта сте по занимању?

Мартиновић: Бив. генерални секретар Мин. Ин. Дјела.

Предсједник: Ви се позивате у својству свједока, да кажете суду праву истину.

Кажите најприје, познајете ли Стева Рајковића?

Мартиновићи: Познајем.

Предсједник: Од када?

Мартиновић; Од када сам био одговорни уредник „Гл. Црногорца," а послије и као предсједник Радничког Друштва.

Предсједник: Јесте ли сада што у Радничком Друштву?

Мартиновић: Нијесам ништа.

Предсједник: Јесте ли се гледали с њиме 17. октобра?

Мартиновић: Јесам.

Предсједник: Гдје, и када?

Мартиновић: Код куће, у мојој авлији. То сам изјавио и у записнику.

Предсједник: Испричајте то.

Мартиновић: Г. Рајковић, дошао је код мене мислим у подне. Казао је да је и прије долазио, али да нијесам био код куће. У томе моменту нашао ме је гдје чистим кавез од голуба, Г. Рајковић почео ми је говорити као предсједнику Радничког Друштва о помоћи и о том, како пријети опасност и да пођем с Цетиња. Посумњао сам и рекао сам му да ме остави. Нијесам се могао с њиме ручити, јер сам имао замазане руке од нечисти.

Предсједник: А питасте ли од кога пријети погибија?

Мартиновић: Казао је да ће мене тољагати по пијаци и да се припрема ђачка побуна.

Предсједник: Је ли овдје?

Мартиновић: Баб сам тако могао претпоставити.

Предсједник: Јесте ли га још што питали?

Мартиновић: Ништа га не питах, јер нијесам вјеровао.

Предсједник: Јесте ли рекли што гоћ њему?

Мартиновић: Нијесам ништа. Ја сам то изјавио и у записнику, а овдје су нас суочили, и из нашег суочења може се видјети цијели остатак.

Предсједник: (Према Рајковићу) Што кажете ви односно састанка са Алексом Мартиновићем?

Рајковић: 17. окт., као што је познато, сједио сам у једној кафани овдје близу књиговезачке школе, а и у близини основне школе. Испред кафане прошао је Мартиновић одоздо пут ћошка куће војв. Пламенца. Ја сам устао из друштва пок. Луке Милошевића, који је са мном сједио, у намјери, да отидем часом код Мартиновића, да му саопштим што год о овој ствари, коју ја знам. Упутио сам се у његову авлију. Он још кући није стигао био, него сам нашао слушкињу. Изашао сам из авлије и поново сам се вратио у кафану, па онда за неко вријеме пођем опет код Мартиновића.

Дошао сам кући, и заиста радио је нешто, као што каже, око кавеза за голубе. Г. Мартиновић знао је, мислим, да сам отишао са Цетиња, па се доста зачудио, откуда ја сада одједном на Цетињу.

Казао сам му, да се у Приморју налази неколико ђака, који мисле данас-сјутра упасти у Црну Гору, а уз то сам му казао, да сам ја у то друштво, и да је моја позиција одређена на Крсцу. Г. Мартиновић при кретању рече, да се оставим ја тога, и да поручим осталима, да се окане тога посла, ако не мисле погинути. Истина је, да сам код Мартиновића био 5—6 до 10 минута највише, а стоји и то у истини, да нијесам код Мартиновића пошао из никаквих задњих намјера, осим једноставно, да се мало попричам. Познавао сам Мартиновића, као што сам мало прије саопштио, и нијесам ни зашто друго отишао код њега, него тек онако мислећи, да ће му мило бити, да нешто о томе сазна.

Нијесам Мартиновића позвао нигдје ни на какво учешће, а не могу тврдити ни да сам му говорио о бомбама, јер се не сјећам.

Ја такође нијесам могао, а нијесам ни имао право тражити помоћи од г. Мартиновића, као предсједника Радничкога Друштва, јер нијесам био члан друштва, а ко није члан друштва, нема право доћи у читаоницу, а још мање да тражи помоћи.

Међутим, ја сам имао новаца, а то је познато, јер више се пута трефило и да треснем са форинтом или 5 круна о астал.

Предсједник: Што имате г. Мартиновићу на то да кажете?

А. Мартиновић: Немам ништа друго да речем, него што сам мало прије изјавио.

Изволте прочитати записник, или онај из Обл. Управе, или о суочењу, па ћете видјети, у чему се слажемо, а у чему не.

Предсједник: Нека уђе Илија Шофранац.

(Шофранац улази).

Јесте ли ви Илија Шофранац?

Илија Шофранац: Јесам.

Предсједник: Позивате се као свједок да кажете истину, оно на што се можете заклети. Немојте тајити ништа од онога што суд пита, или што будете сами знали, да би могло расвјетлити ову ствар.

Кажите прво, познајете ли Стева Рајковића?

Шофранац: Познајем.

Предсједник: Од када?

Шофранац: Има већ 10 година.

Предсједник: Је ли интимно?

Шофранац: Другови смо били у држ. штампарији.

Предсједник: Кажите, јесте ли се гледали у октобру пр. год. са Рајковићем и кад је то било?

Шофранац: Је ли слободно да испричам како је било с почетка?

Предсједник: Слободно.

Шофранац: Стево Рајковић дошао је 23. окт. пред Држ. Штампарију у јутру у 9 сати и рекао ми је, да сиђем доље. Ја сам сишао доље и питао сам га, како си. Он ми је рекао:

„Илија, ја сам дознао једну клубашку тајну, која би могла наудити Господару и његовој земљи и хоћу ту тајну да прокажем, но сам дошао код тебе, као код кума, да ме посавјетујеш, гдје би најљепше било поћи, и је ли да би љепше било да пођем код Господара? — Ја сам рекао Бога ми, Стево, неће те пустити, но пођи у Министарство Унутр. Дјела, а министар ун. дјела знаће шта ће учинити. Ја и Рајковић задржали смо се ту једно 5 до 6 минута. Он је смјеста отишао, а рече у Министарство. Што је тамо казао и што је донио, ја не знам.

Предсједник: А пита ли, шта је то и каква је то тајна?

Шофранац: Ја њега нијесам ништа питао, једино ми је казао, да је то клубашка тајна.

Предсједник: Ето видите како кријете. Он каже да вам је казао, да је донио оруђе и да би га савјетовали, куда да то однесе.

Шофранац: Ја сам му казао, нека пође властима.

Предсједник: Али види се да нешто кријеш, бојећи се да се не уловиш.

Шофранац: Господине предсједниче, ја сам извршио своју дужност, упутио сам човјека да преда властима. Зашто да кажем да је, кад није. О бомбама ми није казивао, а ако каже да јест, нека изађе, па нека овдје каже.

Предсједник: Чудновато изгледа, да је он вас питао и повјерава вам ствар, кад хоће да је открије, па да га ви не питате шта је то. Изгледа баш, да вам је казао у чему је ствар на основу тијех упутстава.

Шофранац: Вјерујте г. предсједниче да није, јер мени то не шкоди ништа. Ја сам га упутио гдје треба да пође.

Предсједник: Је ли тако било Рајковићу?

Рајковић: Од увијек сам сматрао Шофранца за најмилијега друга и бројио сам га међу најпоштеније људе, те стога заиста од њега нијесам могао ништа затајати.

У овом случају могуће да стоји нешто мало другојачије. Факт је, да сам од куће кренуо нарочито да питам њега, коме би добро било пријавити ствари, јер као што сам неки дан изјавио, нијесам био сигуран пријавити шефу полиције, бојећи се, да не испадне на моју штету.

Отишао сам до њега, да се споразумијемо, јер претпоставих, да премда бих и сам могао знати, коме бих ову ствар пријавио, ипак да је боље да ко потврди човјеку његово мишљење. Изазвао сам га пред Државну Штампарију и казао му, да сам пронашао тајно друштво, а не клубашко, како он рече. Могуће је погрјешно разумио. Ја мислим, да ово није никаква клубашка тајна. На сваки начин, да је било међу клубашима, а и сад има, поштених људи. Казао сам му пак, да сам пронашао неко тајно друштво, које је радило против Господара и државе и да сам донио оружје, којим се мисли преврат извршити. Он ми је казао, да је радостан био, што је мени пало у дио, да ја откријем то друштво. И њега сам држао за једнога од оних старијех карактера. Он ми је казао: „кад бих ја био на твом мјесту, не бих ником другом отишао до Господару и све бих му казао". Ја ипак кажем, како би било да пријавим ствар министру унутрашњих дјела, а Шофранац ми рече: и то је добро, јер ће он учинити све што треба. Рече ми још: отиди и дођи послије код мене, да ми кажеш како је било. Ја сам се збиља вратио и рекао му, како је ствар испала.

Понављам, да нијесам рекао, да сам открио једну тајну клубашку.

Шофранац: Ти си рекао, да си дознао за једну клубашку тајну.

Рајковић: Онда бих ја био најглупљи човјек на свијету.

Шофранац: Ја сам тако разумио.

Предсједник: Дајем мали одмор.

(Послије одмора.)

Предсједник: Нека се доведе Аким Даковић.

(Долази Аким Даковић).

Јеси ли ти Аким Даковић?

А. Даковић: Јесам.

Предсједник: Одакле си родом?

А. Даковић: Из Грахова.

Предсједник: Што си по занимању?

А. Даковић: До прошлетос био сам племенски капетан.

Предсједник: Јеси ли кажњаван када?

А. Даковић: Никада ни опоменут.

Предсједник: Против тебе тужба износи, да је твој син Марко шиљао преко тебе појединима писма из Рисна, а посебно Блажу Ђукановићу, да си уједно шиљао реченом Ђукановићу бомбе по Крсту Миловићу, а које је из Рисна донио Вујадин О. Вујачић, а дао му их твој син Марко Даковић.

Шта имаш рећи на то?

Јеси ли примао какво писмо од твог сина, од када је побјегао с Цетиња, па докле су окривили тебе?

А. Даковић: Никад писма нијесам примао од мога сина а нити он од мене, откако је ђак у Биограду, нити сам ја, господо, што кажу, примио наредбе и писма за њега и шиљао. То није могуће да је истина. Једино сам казао, кад ме питаше Управитељ: говори, јеси ли спремао ти какав пакет Блажу Ђукановићу! — Не, ја рекох.

Предсједник: Одговори на ово: јеси ли ти примио какво писмо од твог сина Николе и шиљао га по коме Блажу Ђукановићу?

А. Даковић: Ја, Бога ми, не знам.

Предсједник: Причај о писму.

А. Даковић: Дао ми га је Никола, мој син и рекао ми је, да је ово писмо донио неки Блажо Тодоров. Спремио га, каже, Марко.

Предсједник: Кога је казао, да га је донио?

А. Даковић: Николи га је донио Блажо Тодоров из Грахова, а послао га је да га пошљем Марку Суботићу. Послао сам га али нијесам знао што је у њему.

Предсједник: На кога је било адресирано писмо?

А. Даковић: На Блажа Ђукановића. Метнуо сам га у кабанину и послао Марку Суботићу.

Предсједник: Бијаше ли писмо запечаћено?

А. Даковић: Бијаше.

Предсједник: Јеси ли читао писмо?

А. Даковић: Нијесам.

Предсједник: Како си рекао Марку, кад си му предао писмо?

А. Даковић: Питао сам га, да ли иде у варош и одговорио ми је, да иде, а ја сам му рекао: „даћеш Блажу Ђукановићу ово писмо", — он рече „хоћу".

Предсједник: А јеси ли му казао, да га може дати коме другоме осим Блажу?

А. Даковић: Ја се не сјећам.

Предсједник: Јеси ли још који пут давао писмо Марку Суботићу, да га однесе Блажу Ђукановићу.

А. Даковић: Никада.

Предсједник: Нити од Марка, нити од кога другога?

А. Даковић: Не, нити Блажу, нити коме другоме.

Предсједник. Кажи, Акиме, јеси ли ти или твој син Никола, примио какав пакет од Марка из Рисна и ако си, преко кога си примио?

А. Даковић: Ја за пакет нијесам ништа знавао.

Ја ћу сад исказати све по реду: Једне вечери касно нема ми кући сина Николе. Ја сам био некако љут и почео сам викати, да би требало, да ми дјеца увијек раније долазе. Кад сам ја легао, чујем тако, гдје неко туче на вратима, да му се отвори, а ја сам ијетко рекао: Никола, а он се озове, а ја рекох: „Гдје си био тако касно ноћу?" Рече ми, да је био у Вујадина и каже: „Поздравио сам Марка". Ја сам легао и не сјећам се, да сам што више говорио. Сјутра дан смо сви пошли на гласање народног посланика. Тамо смо заноћили и вратили се послије кући. По томе је Никола пошао код једног рођака на свадбу. Послије тога, до неколико дана, не знам да ли је то било 21-ог или 22-ог истог мјесеца, мене зове неки Крсто Антов Миловић. Ја га питах шта је, а он ми рече, да му је дао Никола неко писмо, да га понесе у Никшић и да га преда Блажу Ђукановићу и да га овај није хтио примити, па тражи Николу, а њега нема и да не зна шта ће. А ја рекох: „Какво је то писмо?" А он рече, да не зна, него да је запечаћено. У том разговору дошао је Вујадин Окичин Вујачић. Кад је Вујадин видио ово писмо рече: „Рекао ми је Марко, да га предам Блажу, а ја сам замолио Николу, да га он пошље. Ја сам, господо, заправо помислио, да су то неке ђаволје прокламације, новине, зато што ми се је трипут кућа преметала због некаквијех брошура и тада сам синове заклињао, да не би никада што тако примали. Тако ја нијесам хтио никада да знам за каква писма и то сам ја увијек мислио, ја нијесам знао за пакет, за бомбе прије, него ми обласни управитељ рече: „У оном су пакету биле бомбе". Кад ми је то рекао, ја сам се силно зачудио, јер ми то није никада могло пануги на ум.

Предсједник: А да ли ти пита, човјече, и казива ли теби Никола, кад је донио пакет, шта је то?

А. Даковић: Не.

Предсједник: А послије, пошто га је повратио Крсто А. Миловић, и кад рече, да га Б. Ђукановић није хтио примити, пита ли ти Крста шта је то?

А. Даковић: Питах, а он вели, да не зна.

Предсједник: А јеси ли питао Вујадина, шта је то?

А. Даковић: Ја сам казао, да сам мислио, да су то какве стране новине, или прокламације, или што друго.

Предсједник: Према твоме казивању излази, да је Вујадин повратио тај пакет.

А. Даковић: Узео га је и казао, да ће га послати Марку.

Предсједник: Ти си пред истраженом комисијом казао, да је тај пакет, што је пошао Блажу, повраћен Марку Акимову Даковићу.

А. Даковић: Јесам.

Предсједник: Исто тако казао си, да си био са Николом, кад је Никола донио тај пакет.

А. Даковић: Каже господин Јанко: „Ти си шиљао пакет, није нико други, није то твој син."

Предсједник: Природније би било, да ти кажеш, да хоћеш да очуваш сина, кад је он тамо изван домашаја власти, но кад је овдје. Дакле, зато си ти казао, да си био са Николом заједно.

А. Даковић: Да ми не рече Суд, да сам подигао са сина на себе.

Предсједник: Прочитајте записник, који се односи на А. Даковића.

Писар Краљевић чита:

Аким Даковић на посебна питања изјави:

Истражена комисија у лицу г. г. Сава Вулетића, Стева Лопичића и Сава Радуловића у својој оптужби од 26. нов. 1907. г., поднесеној суду за суђење анархистичких злочина, оптужује вас као саучесника у горњој завјери, па се питаш Акиме, да све истину кажеш, јеси ли саучесник у завјери, и ако си, што те на то навело? Дакле, од почетка до свршетка испричај али истинито и јасно, све што ти је познато о овој завјери, нарочито, који су умијешани у исту и за њу знали?

Одговор: Ја не знам ни о каквој завјери, нити о каквим бомбама. Са мојим сином Марком нијесам се слагао, ни његов рад одобравао. Говорио сам му чешће пута да тражи службу, било овдје било гдје друго. Он ми је говорио, да овдје не може добити, јер га влада мрзи. Док је живио код куће, имао је једну малу засебну собу, и што је радио — с ким се преписивао — ја не знам.

Послије био је оптужен пред Обл. Судом у Никшићу, а касније га је била позвала Обл. Управа овдје на Цетиње, и држала га у притвору мјесец дана, а послије га предала Обл. Суду — који га је пустио, да се са слободе брани. Због чега је он оптуживан и што је радио, ја не знам.

Послије овога на неколико дана, т. ј. пошто га је суд пустио, чу се на Грахову, да је Марко побјегао и да се налази у Рисну. Ја кад сам чуо да је побјегао с Цетиња и дошао у Рисан, послао сам мога најстаријег сина Николу да му рече, да ако неће да се врати у Црну Гору, да иде куд било и да се не скиње по Боки, јер иначе ја од њега отресам руке, нити ћу више за њега плаћати трошкове. Никола је пошао и ту моју поруку казао Марку, а он је Николи одговорио, да ће ићи, него да нема пасоша и школских свједочаба, него Никола да пође код кап. Петра Ковачевића и пита га, би ли му могао дати пасош за Русију, па ако му га даде, да му га Никола пошље, а ако му га не даде капетан, то ипак да му Никола однесе школске свједочбе и путни трошак, пак ће он ићи. Никола кад је дошао на Грахово, казао је кап. Петру поруку Маркову, нашто му је капетан одговорио, да му за сад не може ништа казати. — Ово ми је све Никола казао. Никола кад није могао добити биљет за пасош, пошао је у Рисан и како ми се чини, понио све свједочбе Маркове и је ли му Никола предао те свједочбе ја не знам, јер се више нијесмо састајали. Пошто се Никола први пут вратио из Рисна, на неколико дана послије тога, Блажо Тодоров Даковић донио је једно писмо од Марка и предао га моме сину Николи и то на пјаци. А писмо је било упућено на Блажа Ђукановића у Никшић. Ја сам видио, јер сам био у близини, кад је Блажо предао писмо Николи, али нијесам питао какво је писмо и од куда је. Чини ми се, да ми је сјутри дан Никола дао то писмо и рече: „Ево ово писмо донио је Блажо Тодоров из Рисна од Марка за Блажа Ђукановића, него ако се ко потрефи пошљи га". Ја сам погледао писмо и видио, да је адресирано Блажу Ђукановићу, Никшић. Писмо сам метнуо у џеп и сад баш не знам, јесам ли га тога дана или другога послао Блажу Ђукановићу. И то видио сам Марка Суботића, из Никшића, који је био дошао неким послом, и зовнем га и речем му: „ево ти ово писмо и предај га Блажу Ђукановићу у Никшић, или ако не видиш Блажа, подај га коме другоме, кога ти познајеш, да му га преда". Је ли Марко Суботић предао то писмо Блажу или не, то не знам, јер се више са Суботићем нијесам гледао. Каква је садржина писма била — не знам, а да ли зна Никола и је ли га читао, и то не знам, јер мени није говорио ништа. Послије тога, једне вечери, тј. пошто сам послао био Ђукановићу писмо, мога сина Николе није било дуго у вече код куће, а исту ноћ је вечерао у кући и некуд изашао, а куда и коме, то ја не знам. Кад је дошао, и то касно ноћу и отворио врата, ја се пробудих и чух, и рекох му љутито, кога си ђавола до ово доба ноћас радио и гдје си био? Он ми одговори, био сам у Вујадина Окичина Вујачића, који је дошао из Рисна и поручио ми је био, да одем код њега. Од Марка ни је донио поздрав и рече да је Марко добро и здраво и више ми није о томе ништа говорио.

Сјутри-дан, и то зором, пошли смо на Вилусе ради избора народних посланика. Ја сам се сјутри дан вратио кући, а Никола је пошао у једног рођака на свадбу у Рудине.

Послије тога, на неколико дана дошао је код мене Крсто Антов Миловић у кућу Илије Мердана, и то у једну споредну собу дође код мене и рече ми: „Кад сам с Вилуса дошао у Никшић, дао ми је Никола једно писмо, да га предам Блажу Ђукановићу, и то Никола ми је био рекао, да ми Саво Андрин Даковић покаже кућу Блажову". Крсто рече: „Да га је посио, и Блажо га није хтио примити, а пошто сад овдје нема Николе, не знам што ћу с њим да радим". Ја му тада рекох, дај га мени, и он ми га је дао и то изгледаше као неки пакетић и ја сам држао да су у њему какве новине. Баш у томе нашем разговору дође Вујадин О. Вујачић и ја га питах, да нијеси ти давао Николи какво писмо, да га шиље у Никшић Блажу Ђукановићу. Вујадин рече, јесам, и кад га виђе у мојој руци рече: то је моје. То сам ја донио од Марка из Рисна и пошто сам био болестан, то сам га дао био Николи да га он по коме пошаље Блажу Ђукановићу у Никшић, и пошто га Блажо није хтио примити, ја ћу га носити натраг и предати ономе, од кога сам га и примио. Ја сам му га онда дао и рекао, ево ти га, па ради с њим што знаш. Он га је узео, па је ли га однио натраг или не, ја о томе више не знам ништа.

П. Кап. Акиме, пита ли ти Вујадина, шта је у томе пакету, и је ли ти он казао?

О. Нити сам га ја питао, нити ми је он казао што је у том пакету.

П. Ти си, капетане, казао пред истраженом комисијом, да си оно, што ти је Крсто Антов Миловић предао на Грахово, кад је дошао из Никшића, повратио у Рисан твоме сину Марку и то по Мирку Мијову Даковићу, а сад кажеш, да си га предао Вујадину Окичину Вујачићу, те се питаш да кажеш, гдје је тај пакет, и ако си га у Рисан повратио, по коме си га повратио?

О. Ја сам се преварио и казао пред истраженом комисијом, да сам га послао натраг у Рисан по Мирку Мијову Даковићу, али нијесам, него као што сам овдје пред вама казао, дао сам га натраг Вујадину О. Вујачићу, а је ли га Вујадин натраг вратио у Рисан или не — то не знам.

П. Пред истраженом комисијом казао си, да си заједно био са твојим сином Николом у кафани Благоја Ковачевића, на Вилусима, кад је Никола дао пакет Крсту Антову Миловићу, да га однесе Блажу Ђукановићу у Никшић, а пред нама кажеш, да нијеси ни знао за пакет прије, него га је вратио Миловић из Никшића, те да нијеси видио кад га је Никола предао Миловићу, те се питаш, да кажеш, како стоји у ствари?

О. Јесам то рекао пред истраженом комисијом и то највише због тога, што сам држао, да мој син Никола и неће доћи у Црну Гору, па да истражена комисија не би рекла, да ја сваљујем на сина, а пошто је мој син сада овдје, у рукама власти — то кажем онако како јесте, т. ј. да нијесам био присутан кад је он Миловићу предао пакет, да носи Ђукановићу.

П. Кад си предао писмо Марку Суботићу да га однесе Блажу Ђукановићу, да нијеси рекао Марку, да га преда Перу Церовићу, ако случајно не би нашао Блажа или га не познаје?

О. Бога ми, не бих се заклео јесам ли му рекао да га преда Перу Церовићу или не, а ако Марко Суботић каже да сам рекао, биће по свој прилици да сам и рекао, а то отуда, што је Перо Церовић мој зет, па коме бих прије него њему.

П. Имаш ли још што год, кап. Акиме, да кажеш по овој ствари?

О. Ништа више не знам, него што сам ви казао, а ви из тога видите, јесам ли саучесник у завјери и јесам ли крив. И понављам сад и кажем, да нијесам знао да су у пакету бомбе, него сам тек овдје од истраженe комисије дознао, да се говори о бомбама, и тврдим, да нијесам никад чуо ни за бомбе, ни за завјеру, нити сам знао што садржи писмо, које сам послао по Суботићу Блажу Ђукановићу, нити сам знао што је у пакету.

По прочитању: А. Даковић.

Бранилац П. Марковић: Молим Вас, да се прочита записник Крста Миловића, јер он у неколико свједочи његове исказе.

Предсједник: Касније ће се прочитати.

А. Даковић: Господо, за Бога! Да сам ја знао, што је у писму, и да сам ја уљегао, да о том радим, — за Бога! — ја не бих луд био, да га спремим по некоме, ко ми није познат, но бих учинио на какав други начин.

Предсједник: Нека се доведе Никола Даковић.

(Долази Никола Даковић.)

Је си ли ти Никола Даковић?

Никола Даковић: Јесам.

Предсједник: Шта си по занимању?

Н. Даковић: Тежак.

Предсједник: Јеси ли кад кажњаван?

Н. Даковић: Нијесам.

Предсједник: Тебе тужба терети: И противу тебе, као и твог оца Акима тужба износи, да си преносио писма и бомбе, што је шиљао твој брат Марко Даковић из Рисна некима у Црну Гору, и посебно Блажу Ђукановићу.

Шта имаш да кажеш о томе?

Дакле, јеси ли примао кад какво писмо упућено Ђукановићу?

Н. Даковић: Ја јесам само једно једито и примио сам га од Блажа Тодорова Даковића.

Предсједник: На кога је било адресирано?

Н. Даковић: На Блажа Ђукановића.

Предсједник: Је ли било запечаћено? И ти, пошто си писмен човјек, јеси ли га читао?

Н. Даковић: Писмо је било запечаћено и ја сам га распечатио, пошто је било на куверти моје име, а унутра је било једно мало писмо, да се пошаље Блажу Ђукановићу.

Ја сам то писмо прочитао и видио сам, да ту није било ништа рђаво.

Предсједник: А гдје је то писмо?

Н. Даковић: Ја сам то писмо одмах уништио, а то друго запечатио, а сјутрадан, пошто је био тамо пазар, имао сам нешто посла, те сам отишао на пазар и видио сам оца, и рекох му: „Пошаљи ово писмо Блажу", па сам послије пошао на свадбу код рођака. Послије ми је казао отац, да је то писмо предао Марку Суботићу.

Предсједник: Је си ли ти то писмо прочитао, пошто је било отворено?

Н. Даковић: Ја сам га прочитао и већ сам изјавио ту садржину. То је писмо знам, по прилици, овако гласило: „Драги Блажо, јавићеш се Вујици Бојовићу и Церовићу. Треба борити се против неправде и против насиља и незаконитости, — и не бојати се. Треба борити се против силе и радити. Ако вам што треба — ја ћу вам послати. Потпис је био — Одбор „Народне Странке“. Ово је све било у главном.

Предсједник: Јеси ли запечатио писмо?

Н. Даковић: Јесам — у истој куверти.

Предсједник: Јеси ли већ што од кога примио, што је Марко упућивао у Никшић.

Н. Даковић: Јесам примио један пакет и то — од Вујадина Вујачића.

Ја сам га примио у очи избора народних посланика 17. окт.

Ја сам био легао да спавам, кад је дошао Милан Окичин Вујачић у моју собу, закуцао је Милан на прозор, позвао ме и каже: „Вујадин је био у Рисну и дошао је, те те зове, да пођеш, јер је болестан, па не може он доћи. Ја сам рекао: „Сјутра су избори, ја морам ићи на биралиште, и морам се дићи рано и за то — да не могу доћи“. Он каже, да је Вујадин болестан и да не може сјутра поћи на биралиште, но дођи за мало времена.

Ја сам пошао код Вујадина и рече: да је био у Рисну и зовну ме у једну камару.

Предсједник: Бјеше ли ко у камари?

Н. Даковић: Не бјеше.

Вујадин рече: „послао је Марко овај пакет, да га понесеш у Никшић“. Ја рекох: „ја га не могу понијети, но га понеси ти, а ако ти ко не потрефи — врати га мени“.

Предсједник: Је ли био пакет запечаћен?

Н. Даковић: Био је запечаћен и једном памучном кончином обмотан, и казао ми је, да ће то бити некакве новине из Биограда.

Ја сам послије дошао у кућу и легао сам. Мој отац питао ме је: „гдје си био?“ — Ја рекох: „био сам код Вујадина, и Марко је нешто послао, да се пошље у Никшић.

Сјутра дан ми смо подранили: ја, отац и мој млађи брат, да идемо на изборе.

При кретању од куће, узео сам онај пакет у џеп.

Путом сам ходио са осталим бирачима, нас је било око 50 друга, на коњима смо трчали, пјевали смо и кад смо дошли на Вилусе на изборно мјесто, око неко доба дана ево Крсто Антов Миловић. Он ми рече: „покварила ми се пушка и наредио ми је официр, да је носим на поправку у Никшић, те да ће молити командира, да ли може чекати за други пут, да је носи на поправку. Ја рекох: „ако ти командир не одобри, него тамо да идеш — јави ми се, да ми нешто понесеш“.

Међутим, за једну уру долази и каже ми, да је командир наредио, да иде одмах и рече, да ће одмах ићи у Никшић. Ја сам га замолио да понесе овај пакет Блажу Ђукановићу. Он ми рече: „ја не знам гдје стоји“. Ја му рекох: „наћи Сава Даковића и он ће ти казати гдје стоји Блажо“.

Предсједник: Што је послије с пакетом било?

Н. Даковић: Послије долазим кући и за неколико дана видио сам Крста А. Миловића који ми рече, да је вратио онај пакет, јер га није хтио Блажо ни примити, ни погледати на њега.

Предсједник: Пита ли ти, зашто га није хтио примити?

Н. Даковић: Нијесам питао.

Сјутрадан сам видио Вујадина, који ми је казао, да је пакет Крсто вратио.

Предсједник: Пита ли Вујадина, зашто га је вратио и што је било у пакету?

Н. Даковић: Питао сам га.

Он ми рече: „Бога ми су биле три мале бомбе“. Онда сам ја замислио, да кажем мјесној власти, али пошто сам у мјесну власт сумњао, јер ми је она кућу ископала — и без тога — нијесам то учинио, пошто би та власт друкчије ствар узела и онда бих пропануо.

Предсједник: Јеси ли ти коме казао, што ти рече Вујадин, да су ту биле три мале бомбе.

Н. Даковић: Ја не никоме, само власти сам морао да кажем, — да је то била једна права и уредна власт, али та власт не би узела онако, како је било, него друкчије, те би ме упропастила.

Предсједник: А зашто ти нијеси дошао на Цетиње, па да кажеш, било је овако или онако?

Н. Даковић: Кад бих ја дошао, кад немам ништа у рукама, онда би ме власт држала, и ја бих морао пострадати.

Предсједник: Јеси ли се гледао с Вујадином?

Н. Даковић: Јесам у Рисну.

Предсједник: Кад си се састао са Вујадином и што сте се разговарали, и кад је ово било од прилике?

Н. Даковић: Ја сам уочи избора примио тај пакет и дао сам га Крсту Антову Миловићу.

Предсједник: Кад је теби Вујадин казао, да су бомбе?

Н. Даковић: Он је мени казао на двије уре прије, него је кренуо у Рисан. Он је кренуо у сриједу истога дана, када му је Крсто казао. То ће бити, ја мислим, око 22. или 23. окт., јер ја сам сјутра дан кренуо из куће, а кренуо сам 24. или 25. окт., а не знам баш тачно.

Предсједник: Кажи, како си се састао са Вујадином?

Н. Даковић: Ја сам сашао у Рисан и нијесам видио Вујадина; онда су ми казали, тек сам дошао у Рисан, да је први дан одвела полиција из Рисна у тамницу у Котор неке ђаке: Јована Ђоновића, Мила Филотића и некаквог ђака из Србије; рекоше ми, да Марко није ухваћен, нити да је овдје, него да је мало прије, него што су ове похватали, отпутовао вапором у Котор.

Сјутрадан видио сам Вујадина Окичина Вујачића и питао сам га: „што си учинио са оним пакетом“? Он ми одговори: „онај пакет је код мене и чекаћу Марка или којега од његовијех другова, да им га вратим.“

Вујадин је онда казао, да сам ја питао гдје је онај пакет, а он ми је одговорио, да више не мисли о њему, онда ја нијесам водио бриге више и није ме интересирало да знам о њему.

Овдје сам био неколико дана и онда сам се врнуо. Кад сам дошао на Драгаљ, ту сам коначио и лежао у једној крчми. Изјутра отишао сам из те крчме и дошао на Његуше.

Предсједник: Гледа ли којега ђака у Рисну?

Н. Даковић: Гледао сам их, кад су се врнули из тамнице.

Предсједник: А кога си гледао?

Н. Даковић: Гледао сам Јована Ђоновића.

Предсједник: Јеси ли се разговарао с њим?

Н. Даковић: Нијесам ништа. Бијаше мрак. Он је дошао и Мило Даковић. Ја сам питао Ђоновића — одакле, а он ми рече, да су га судци ослободили, а и Мила исто. Питао сам га, да ли знаде што за Марка, каже, да не зна ништа. Питао сам га, је ли у тамници, каже, не знам. Нијесам гледао више ни једнога ђака.

Предсједник: Да ти се није који представио?

Н. Даковић: Јест један, кад сам кренуо овамо пут Цетиња. Није ми познат био и ни онда га нијесам видио, али је он мене назвао именом. Ја сам стојао са Ришњанима и баш кад је мали вапор из Котора дошао, зазвиждао, дошао је један човјек у уској роби и каже ми: добро јутро и упита ме, да ли знам што о Марку и о ђацима. У то је вапор звиждао на одлазак и ја сам отишао. Ја не знам који је био, а нијесам имао кад, ни да га питам.

Предсједник: А знаш ли сада који је то?

Н. Даковић: Кажу да је био Ђ. Војводић, али ја га никад прије нијесам видио. Чуо сам за њега на јавној расправи.

Предсједник: Рече да си се вратио, а био си се упутио у Грахово.

Н. Даковић: Послије свега тога дошао сам на Грахово и преноћио у једној крчми. И у то сам се дигао, кад видим једнога капетана жандарскога, гдје иде пут Кривошија и води коња. То је био Ковачевић. Чим сам га: видио, рекох му, сврни Јоване да пијемо. Он није хтио да сврне, а ја рекох крчмарици, да га она сврне.

Крчмарица га је сврнула овдје и ја сам му платио неколико чашица ракије. Пошто је пио, питао сам га, Јоване, имаш ли што да причаш? Он ми одговори, имам, вели, зло и наопако. Одвели ти она свезана на Цетиње и брата Мирка. Рече, да су свуда страже и чим дођем, да ће ме свезана повести на Цетиње. Питам га, је ли тако, он каже да јест. Пошто је тако, рекох, боље је да пођем о своме трошку, него да ме воде свезана. Отолен сам дошао у Рисан, а одатле у Котор. Дошао сам овдје у подне. Нијесам ишао кријући.

Држ. туж. Вуисић: Имаде једна велика разлика од његовог данашњег казивања и од изјаве од 11-ог новембра. Молим да се та изјава прочита.

Бранилац Љ. Бакић: Он каже, да не зна за оно писмо, које је упућено Ђукановићу, чијом је руком писано. Сигурно познаје руку брата, Марка, или нека изјави да није била рука брата Марка.

Предсједник: Јеси ли познао руку брата Марка?

Н. Даковић: Ја, Бога ми, не могу, да тврдим јер је много тих ђака и имаде више рука. Не могу да тврдим, пошто није било ни датума, нити мјеста.

Предсједник: А је ли била рука Маркова, или чија?

Н. Даковић: Није била иста рука на ономе управљеном на мене и оном, што је послато. На овоме је била рука косимице а нијесам скрећао пажњу, јер није било писмо за мене.

Предсједник: Ти само кажеш, да ти га је предао Блажо Тодоров Вујачић и казао, да ти га је послао Марко.

Бранилац В. Пејовић: Кад вас је ословио Ђ. Војводић и питао, да ли знате за друге ђаке, казасте ли, да су неки похватани?

Н. Даковић: Нијесам му ја то казао. Како бих му ја то казао? Молим за датум кад сам ја видио Војводића, јер је „Гл. Црногорца“ дошао 4 дана прије, гдје је било објашњено, како је Рајковић одао завјеру, а тај је „Глас Црногорца“ за то вријеме могао стићи и у Петроград, а не у Рисан.

Бранилац Кр. Јаблан: Јеси ли прије дознао, да је Мило Даковић ухваћен?

Н. Даковић: Јесам из „Гласа Црногорца“, гдје је стојало о бомбама.

Бранилац Кр. Јаблан: Сјећаш ли се бар, на колико си прије добио писмо од Ђукановића, него је дошао пакет са бомбама?

Н. Даковић: Није много.

Предсједник: Кажи, је ли 10 или 15 дана?

Н. Даковић: Није ни осам. Може бити 3, 4, 5, не могу казати тачно, јер што нијесам чинио, не могу да кажем. Марко Суботић отишао је у сриједу, а мој отац исти дан, зна се кад га је предао тамо и по томе се може дознати.

Предсједник: Нека се прочита изјава Н. Даковића од 11. новембра.

Писар Краљевић чита:

Ниже потписати имам Вама доставити шљедеће:

На неколико дана пред изборе, т. ј. негдје око 10 до 12 окт. ов. год., једног дана, дао ми је Блажо Тодоров Даковић из Грахова, дјечак (око 12 год.), једно писмо затворено у куверти. На куверти бјеше адресирано преко Николе Даковића за г. Блажа Ђукановића, Никшић. Ја сам писмо разбулао одмах из разлога тога, пошто бјеше ондје моје име на куверти, па да тако не иде у Никшић.

Кад сам писмо распечатио, ја сам га и прочитао, и у истоме писаше овако:

„Г. Блажу Ђукановићу, Д. Вујици, Г. Церовићу, И. Бојовићу, па онда настављаше даље: одмах се јавите тијем свијем вашим, те сте у њих добро повјерени, као Бајагићу и другим, и што прије договорите се и сложите, те треба устати, да се сложно ради противу неправде, насиља, безакоња, а Божја вам вјера, побједа ће бити на нашој страни, а већ је свезано овамо пут Куча. Потребитост добићете преко Грахова, и потписиваше се Одбор Народне Странке, Рисан. (Који је датум, чисто не знам).“

17. октобра ов. год. уочи избора народнијех посланика по ноћи, негдје око 10 сати, ја сам био легао да спавам, кад ево ти Милан Окичин Вујачић из Грахова — зове ме. Ја му вељу, што је; он говори — Вујадин (т. ј. његов брат) био је у Рисну и сад дошао, па га боли глава и рекао ти је, да свакако са мном одмах пођеш кући нашој, т. ј. Вујадиновој. Ја сам се дигао и обукао и са Миланом заједно пошли кући њиховој, и тамо кад смо дошли, нашли смо Вујадинову фамилију т. ј. Вујадина и његову мајку и његову жену и једну дјевојчицу од 8 до 10 година и друго двоје дјеце, гдје сједе сви у кужини крајем ватре, и Вујадин ме зовну у камару поред кужине, а је ли био му брат, али жена, Бога ми не знам, знаће они. И кад ме Вујадин зовну у камару рече ми овако: Никола, ја сам био у Рисну; ја му рекох, што си ходио? Он говори, писао ми Марко В. Ковачевић из Боке (Рисна), да су ми дошли неки новци од браће ми из Америке, па сам одио да их узмем и дали су ми неки ђаци један пакет и закумили су ме именом Божјим, да га пошљеш по сигурну човјеку у Никшиће г. Блажу Ђукановићу, да се свакако преда; него пошто су сјутра избори на Вилусима, неће овдје остати нико, коме би га смио дати, а ја Бога ми на Вилусе одити не могу, пошто сам уморан и од пута боли ме глава, него ево ти га, те га по ким пошљи“. Ја му рекох, дај да ја видим тај пакет, и што је то у њему; он рече у њему су три бомбе и имена ти Божјег немој развијат, пошто је то опасно, а они су их завили у памук и уредили и по врху њих су упуства на руском језику, па се ти не разумијеш у то, но ћеш нешто побркати; и ја отворих кутију, кад озгор постав, и Вујадин ми не даде даље да отварам, и нијесам. Јесу ли у тој кутијици биле три бомбе, као што ми је Вујадин казао, или мање или више, и какве су, Бога ми не знам, пошто их као што рекох гледао нијесам. Кутијица бјеше као од прилике ова од локума, што се у њој купују локуми (слатко). Вујадин ми рече, узми ово Бога ти свакако и сјутра пошљи у Никшиће Блажу Ђукановићу, пошто су рекли да се њему по сваки начин упути, а други и не зна тамо ни правило од истијех без њега — а наредили су свакако њему да се преда.

Ја сам их онда узео и понио кући и у јутро подранио на Вилусе на изборе и понио их са собом. Кад сам дошао на Вилусе, Крсто Антов Миловић рече ми, како му је пушка покварена и како хоће, да иде пут Никшића, да је гради. Ја сам га дозвао у камару Благоја П. Ковачевића и изишли смо више кафане у његову камару и ја му ту рекох: Крсто, послали су неки ђаци оздо — Марко с друштвом — неки пакет и препоручили ми, да га по сигурну човјеку пошљем у Никшић Блажу Ђукановићу, но је то опасно, ако га игдје дохватиш и са што и мало тврдо, Бога ми ћеш се лагумати, па хоћеш ли то примити, да то понесеш у Никшиће, и Блажу предаш? Он ми рече; ја ћу ти то понијети, али Блажа не познајем. Ја му рекох: Нађи Сава А. Даковића, који стоји близу куће Блажове, и питај, гдје стоји Блажо и он ће ти казати, и то му ти предај. Крсто рече: ја ћу ти то тако и свршити и они пакет из мене прими. У пакету бјеше тежина од прилике до 4 унче. Ја сам одио на свадбу у Милоша Л. Даковића, удавао је кћер, и наком 4 дана по одласку Крстову, рече ми мој отац Аким једног дана, како Крсто пакет није предао и да га је вратио и дао га Вујадину; тако исто и Крсто ми рече једног пазарног дана, како је пакет повратио и Вујадин ми каза, да су бомбе код њега. Ја пакет више, Бога ми, гледао нијесам, пошто сам га Крсту предао, без што ми је отац рекао, да га је дао Вујадину, а Вујадин ми казао, да је код њега. 25. окт. сашао сам у Рисан мојим послом. Ту сам нашао Вујадина и питао сам га, гдје су ти бомбе, а Вујадин ми рече: „за њих не мисли теби нијесу ни дате, него мени и код мене су; ја за њих знам“. Ја сам Вујадина и по више пута у Рисну питао: Ма човјече, гдје су бомбе? Он све једну, — ти не мисли, код мене су, то твоји посли за њих нијесу. Ја сам одатле пошао амо, а Вујадин је остао у Рисну, и питајте Вујадина, гдје су бомбе, пошто су при њему остале. Тако ми је, Бога ми, више пута, кад сам га питао, казивао и одбио ме, да су код њега, и да ја не треба да мислим о истим, и тако су остале код истог Вујадина.

Цетиње, тамница 11. нов. 1907 г.

Никола А. Даковић.

Предсједник: Ето видиш, како си прије говорио, а како говориш сада.

Н. Даковић: Г. предсједниче, да вам кажем, што је узрок томе.

Мене није нико звао — ни власт, ни жандари, ја сам слободно дошао. Кад сам дошао у Управу, нашао сам Управитеља г. Вукотића и г. Сава Вулетића. Г. Вукотић је мене овако уфатио, каже: Никола, ти си осуђен, отац твој и брат твој, да се мушкетате, а твоје све да се одузме. Рекох, хвала Богу, мој је отац служио 40 год. Господара и то му је награда; мој је брат дијете и он ће се смијати, кад ћете га стријељати, а ја вељу, не осјећам се кривим и савјест ме не гризе, па вељу, савјест ће гристи онога, који ће не убити, а имање кад нам одузмете, неће вам бити фајде, још ће вам нешто фалити.

Он ми на то каза: што год ти кажеш, све ти једнако било. Овако ми је рекао и онда је г. Вулетић нешто писао и није ми дао ни да прочитам.

Послије тога, одмах сам пошао и метнули су ми гвожђа на обје ноге. До неколико дана, у поноћи, дошао је г. Вукотић, и мене су позвали у канцеларију тамнице. Мене су ноге биле голе и на обје ноге гвожђа, и рекао ми је: одмах да прокажеш што је говорено и одмах да напишеш. Онда је дошао г. Вулетић и приморао ме да напишем, или хоћу или нећу.

Предсједник: Што ти је казао?

Н. Даковић: Рекао ми је: „све једнако ти бива, да си носио или нијеси. Ти све напиши, све је казато на тебе и ти да си носио, да си знао за писма, за бомбе; те је све на тебе и осуђен си. На тај начин су са мном поступали. Рекли су ми: „казао је твој отац, да си му казивао ноћу, да су то бомбе и да је он то све казао“. Најпослије приморaше ме, те сам потписао неки телеграм за Вујадина ове садржине: „ходи одмах овамо“.

Предсједник: Како су те натјерали?

Н. Даковић: Рекли су ми, да морам.

Држ. туж. Вуисић: Што се Никола правда, да је под пресијом морао потписати тај телеграм, то не могу никако претпоставити, јер прво и прво, што сумњам, да је ишљедна комисија знала за овај пакет, а камо ли овај опис у потанкостима. Чудно је пак, како га је он пред ишљедном комисијом описао, тако га је исто и пред нама описао. Ту не може бити пресије. Он је, наиме, увидио, да је то тешка околност, па је онда од њега одустао. Пресије није било никакве.

Предсједник: Нека дође Крсто Антов Миловић.

Бран. д-р Матановић: Ја бих молио, да се изјасни Никола Даковић, каква је то пресија била над њим, јер заиста његова изјава, како је у записнику и како је изјавио пред ишљедним судијама, пот-

пуно се противурјече, а што је државни тужилац узео за оптужбу, молим да се изјави о том.

Предсједник: (Даковићу) Јеси ли разумио браниоца?

Бран. д-р Матановић: Ја нијесам његов бранилац, него г. Бакић; ова је ствар од општег интереса.

Држ. туж. Дрљевић: Чудим се г. браниоцу што се намеће, јер Даковић има свога браниоца. Ово не иде никако у корист његова клијента. Друго, г. Матановић није прочитао добро оптужбу, јер се заиста види, да изјава није узета као субстрат. Он је нам то добровољно казао, а сад каже, да га је г. Јанко Вукотић хватао за прса.

Н. Даковић: Нијесам ништа добровољно, док нијесам дошао у Вел. Суд. Кад сам ступио овдје, тад ми је било све на расположењу да кажем како хоћу. До онда ми је било све под притиском.

Предсједник: Реци, какав је то био притисак?

Н. Даковић: Чим сам ушао, одмах ми се прочитала осуда.

Предсједник: Каква осуда?

Н. Даковић: Оваква: „Никола, ти си осуђен, и твој отац, и твој брат, да се мушкетате и све ваше да се одузме". Ја сам на то одговорио овако: „хвала Богу, мој отац служио је вјерно и поштено Господара 40 година и за то хоће да му се даде награда. Мој пак брат је дијете и сматраће то за шалу, а ја, пошто се не сматрам кривцем, све ми је једно, макар и сјутра погинуо. Наше имање кад одузмете неће вам бити фајде, и тад ће вам нешто фалити". Рекоше ми, да су други све признали, а Вулетић ми рече: „што год ти причао, све ти је једно". Послије тога дао ми је, да се потпишем и рекао ми је: „то ништа не важи за тебе". Кад сам се потписао рекао ми је, да напишем: „по прочитању". Ја сам му рекао, ако хоће, нека напише својом руком, а он ми рече: „метни твојом руком!" Ја сам морао метнути, па сам послије потписао по прочитању. Одатле сам отишао с гвожђима на ногама натраг у затвор.

Предсједник: Ти си дао, човјече, изјаву и ту није било пресије. То је природно, да ишљедни судија каже: „Потпиши, што си казао."

Н. Даковић: Мора ми се прочитати.

Предсједник: Дакако, да се је морало. Ти си дао изјаву.

Н. Даковић: Морао сам је дати.

Бранилац Бакић: Прије, кад је мој клијент рекао, да му је било насиља, ја сам замолио државног тужиоца, да ми даде на увид ову изјаву, коју је он писао под пресијом, како каже. Збиља, једна од врло важних ствари за мога клијента, што се тиче олакшавајућих околности јест та, да ли је он знао за бомбе, кад их је донио Вујачић и пренио за Никшић, или при повратку. То је важна ствар. Хоћу да питам мога клијента ради истине, је ли му за то била пресија да каже, да је баш дознао за бомбе, кад их је Вујадин донио, да их пренесе у Никшић и да их преда Ђукановићу?

Н. Даковић: Ја у ствари нијесам знао, пошто ми Вујадин није казао, што је у пакету.

Кад су ме пак хватали за прса, кад су ми метали гвожђа и т. д. морао сам рећи, што ћу друго!? Ја сам рекао: „Мушкетајте ме у јутру, само ме даље немојте мучити". Они ми рекоше: „Сад пиши како је у ствари, немој лагати, нити наметати". Све сам казао, да је било овако. Ево овдје сва 4 да сам се одмах пожалио.

Предсједник: Констатујте факт.

Држ. туж. Дрљевић: Молим вас, питајте Николу Даковића, да ли му је било каквих пресија од ишљедних судија?

Предсједник: Одговорите, Даковићу.

Н. Даковић: Било ми је пресије све, док сам дошао у Велики Суд.

Предсједник: Дакле ту вама није било пресије?

Н. Даковић: Није никада.

Држ. туж. Вуисић: Молим вас, да се прочита записник који му је ишљедни суд учинио, из којег ће се видјети, да су све околности, које су ушле у његову своједручну изјаву, ушле и у овај записник, осим да ово ретерира с намјером, што би то било за њега велика олакшавајућа околност.

Н. Даковић: Нека се прочита моја изјава у Великом Суду.

Писар Краљевић чита:

Записник Н. Даковића од 21. јануара 1908. год.

На посебна питања изјави:

Ишљедна комисија у лицу г. г. Сава Вулетића, Стева Лопичића и Сава Радуловића у својој оптужби од 26. новембра 1907. г., поднесеној суду за суђеље анарх. злочина, оптужује те као учесника у горњој завјери, — те се питаш, Никола да све истину кажеш, јеси ли учесник у завјери, и ако си, шта те на то навело? Дакле, од почетка до свршетка испричај нам истинито и јасно све што ти је познато о овој завјери, нарочито, који су умијешани у исту и за њу знали?

„Прошле јесени негдје у августу — баш истинито не могу се сјетити којега дана — а знаће се у Обл. Управи на Цетињу, кад је то било по наредби кап. Петра Ковачевића, као судске граховске власти, спроведен је мој брат Марко Даковић у Обл. Управу на Цетињу. Због чега није ми познато, ако није због неког дописа, који је он прошлога љета писао у Народну Мисао, и био је у притвору у Обл. Управи, стављен је из притвора у затвор овдје на Цетињу.

Колико је био у притвору не знам, а у затвору по доказу других није него мало. Како је из тамнице (затвора) ослобођен — не знам, пошто га нијесам видио за све вријеме његовог борављења на Цетињу, од како је притворен у Управи, док сам га видио у Рисну — негдје око 10 окт. 1907 г. али чисто не знам који је то дан био. Знаће се у капетанском суду у Грахову, јер сам у исти позват, кад сам се из Рисна вратио и записник дао истоме суду. Те тако за његово стање на Цетињу, што се судио у судовима, шта је радио на Цетињу пошто је ослобођен из затвора — није ми познато, јер ја долазио нијесам да га гледам, а дописивали се нијесмо.

На неколико дана прије него сам пошао у Рисан, од вишине сељака из Грахова, који иду у Рисан ради кирије и куповања разнијех потребитијех ствари, чуо сам, да је Марко дошао у Котор. Послије тога на неколико дана, кад смо чули да је Марко у Котору, мој отац Аким рече ми, да пођем у Рисан и видим Марка и да га савјетујем од очине и моје стране, да није лијепо да стоји без посла више, да је потрошио не само његово, него и наше у опште, а школу је свршио, па не само што немамо ми више да га издржавамо, но није лијепо онакав момак да стоји без посла, и да би њему, т.ј. моме оцу, најмилије било, да се врати у своју домовину, да тражи службу — па и за мању плату, но гдје друго да пође; — те ако тако неће учинити, да му речем, да одмах иде из Боке у свијет и да тражи себи хљеба. А ако ће у Црну Гору да нам је најмилије; ако неће него у свијет, да му речем, да што прије иде и да ћемо се промучити и дати му путни трошак. А ако неће послушати онако како му речем, да отац мој неће више ни главе за њега обрнути, — ни да трошак његов никакви више признати нећемо, па нек иде куд хоће. Ја сам по томе пошао у Рисан, тј. око 10-ог окт. пр. год., како сам навео, и ноћио сам у Митра Катурића — гостионичара. Марка ту вече није било у Рисну, нити су ми знали казати гдје је. Сјутра-дан, ја сам био кренуо да идем дома на Грахово, кад негдје око 9. сати из јутра дође Марко вапором у Рисан, а оклен дође не знам. Одмах га питах, зашто је дошао у Боку и шта ради без посла и речем му, да је срамота стојати без посла и да има пара, а не гдје нема. Ту му све у потанкостима изручих поруку мога и његовога оца Акима, а на пошљетку рекох му: Ако нећеш учинити овако, како ти је отац поручио, више за тебе главе окренути нећемо, нити ћемо икакви твој даљи трошак припознат.

Послије овога разговора, Марко ми рече, да би најволији и он служити у Црној Гори, али да се не може сложити са данашњом владом, јер га је иста злом пођерала, па се волији измакнути, да ми не би због њега страдали. Те за то не може сада у Црну Гору, а даље куд — у свијет кренуће кроз неколико дана, пошто још неке ишчекује да иду заједно. Даље ми рече да нема ни робе на себе, па је наручио да му се једна нова направи. „Пасоша немам никаквога, јер ми се први избуцао, па ћеш заискати код капетана Петра, да ми се даде биљет за пасош, који ћеш послати на Цетиње, да ми се извади. Пошљи ми заједно с њим и школско свједочанство, јер без њега у свијет службу не могу добити. Биљет за пасош тражи од капетана за Русију, јер би ми милије било, а ако не може бити — онда нек ти даде за Србију".

На овоме смо и закључили, да му пошљем пасош и свједочанство, и да кажем оцу да му пошље путни трошак испред његова кретања, а прије кретања учиниће нам на знање, да сиђемо који, ако могнемо. Већ ту о чему другоме нијесмо водили никаква разговора. Ја сам се тај исти дан повратио кући. Кад сам дошао на нашу границу, ту су ме срела два жандара с Грахова и наредили ми, да пођем у капетански суд. Послије чега, ја сам са једним жандаром — Симом Богдановијем Ковачевићем, дошао у капетански суд, а онај други жандар остао је ту.

Кад сам дошао у капетански суд, нашао сам капетана и писара и жандара, који је са мном дошао, ту су ме пребрали и код мене ништа нијесу нашли. Послије тога, капетан ме је позвао на записник и питао ме зашто сам био у Рисну и јесам ли видио Марка. Ја сам му казао да сам видио Марка и да сам био због наведене поруке мога оца, да кажем Марку, којему сам све и казао и изјавио на записнику све од ријечи до ријечи, како сам и овдје навео. Након чега сам замолио капетана од стране Маркове, да му изда биљет за пасош за Русију или Србију. Капетан ми на то није рекао ни да ће га дати, ни да неће. Послије свега овога, капетан ме ослободи и ја сам пошао кући.

Кад сам дошао кући, казао сам мојему оцу, Акиму, све, како сам Марку говорио т. ј. његову — Акимову, поруку и нашто смо остали — да је Марко рекао, да ће ходити у свијет, и због чега неће у Црну Гору, а да чека некакво друштво, робу и пасош; да ће испред кретања поручити да му пошљемо путни трошак и ми ако могнемо да сађемо. Отац ми рече: „Мени би милије било, да се вратио у Црну Гору да служи, али кад тако говори, нек иде у свијет и мучи се, само нећу да стоји у Боки.

Послије овога — једну ноћ, чини ми се, бијаше навече пазарнога дана, сриједе, Блажо Тодоров Даковић даде ми једно писмо у пјаци, на улици. Ја сам то писмо распечатио, пошто бијаше на куверти адресирано на мене, и прочитао. У истоме писаше мој брат Марко мени у кратко неколико ријечи. „Молим те, да ово уложено писмо (које у мом уложено бијаше) упутиш Блажу Ђукановићу у Никшић". Блажово писмо бијаше распечаћено и ја сам исто прочитао, и пошто сам га прочитао, запечатио сам га. У истоме писму, у главноме, писаше овако:

„Драги Блажо, јавићеш се Д. Вујици, И. Бојовићу, Н. Бајагићу, Г. Церовићу и призовите ако имате и још кога. Небојте се, треба имати стрпљења, треба се борити противу неправде, противу насиља, побједа ће бити, ако Бог да, на нашој страни. Ако ви је што потреба јавите и добићете упуства преко Грахова. Одбор „Народне Странке". На истом писму не бјеше стављено ни датума, ни мјеста — у колико се ја сјећам.

Као што сам навео, пошто сам писмо прочитао, запечатио сам га. Пак пошто сам имао мога домаћег посла сјутра дан у пазару, нијесам могао ни пазити, да ли ће ко ходити за Никшић. Те ја, идући од куће пут пјаце, са мојим оцем Акимом, или у варош кад смо уљегли, не могу се чисто сјетити, дадем исто писмо моме оцу, Акиму, и рекох му: „ако ти ко интра, пошљи ово писмо Блажу Ђукановићу у Никшић".

Послије овога, не могу се чисто сјетити којег дана, каза ми мој отац Аким, да је исто писмо послао истог пазарног дана по Марку Богданову Суботићу. Ја му рекох, па добро је. Како је мој отац рекао Марку Суботићу и коме да писмо преда, ја не знам, само је на куверти била адреса Блажова, јер Суботића нијесам ни питао за то писмо, да ли га је предао и коме, нити ми је пак он казивао.

Такође нијесам ни моме оцу Акиму казао садржину писма, нити ме је он питао, а ви ћете испитати мога оца, је ли ово писмо дао Марку Суботићу и коме је рекао да се у Никшићу предаде; а тако и Суботића, коме га је дао, и је ли га предавао — јер ја о томе више не знам ништа.

У очи избора народног посланика за Грахово, т. ј. 17. октобра 1907. год., који је био одређен да буде на Вилусима — далеко од Грахова 2 сата — ја сам био легао у постељу, а које је доба ноћи било не знам, дође на врата наше куће Милан Окичин Вујачић, брат Вујадина О. Вујачића, исто из Грахова, и зовну ме и рече: „Никола, Вујадин је био у Рисну и сад је дошао, па ми је рекао да пођеш нашој кући, јер пошто је слаб, неће моћи поћи сјутра на Вилусе, па ти је рекао да пођеш". Ја сам се обукао и пошао са истим Миланом код њихове куће, гдје сам нашао Вујадина код ватре. Свезао бјеше главу и наслонио се. Ту нико не бјеше до њихове фамилије (мајка му и жена и двоје-троје дјеце). Кад сам уљегао у кућу, запитах Вујадина, кад си пошао у Рисан и зашто си тамо ходио? Он ми рече: писала су ми браћа из Америке, да ми шиљу неке новце преко Драга Васова Ковачевића, у Рисан, па сам јуче ходио. Гледао сам Марка, здраво је и добро је. Отолен се Вујадин диже и зовну ме у камару. Вујадин донесе један мали пакет, обавијен бјеше у једну карту и преко истога омотан концем бијелим и рече ми: „Никола, ово ми је дао Марко да пошљем или понесем Блажу Ђукановићу у Никшић, него ја сам слаб — Бога ми понијети га не могу, а на изборе сјутра поћи не могу, пак пошто ће свак ходити на избор, нећу моћи наћи кога да га понесе, него, тако ти Бога, узми га у шпаг, па ако ти ко случајно потрефи са Вилуса пошљи га". Ја га питах, шта је у пакету, а он рече: „биће какве брошуре или некакве биоградске новине". У камари, од фамилије, кад ми је дао пакет, није био нико. Милан, брат Вујадинов, да ли је био баш не знам, а у колико се сјећам, није ни он био.

Ја сам пакет узео, метнуо га у шпаг од кабанице и понио га кући нашој. Кад сам дошао кући, мој отац Аким, чуо је кад уљегох и зовну ме, па ми онако из хаљина рече: ђе си био и шта си до ово доба чинио? Ја му одговорих, да ме звао Вујадин. Био је у Рисну па ми је казивао да је гледао Марка и дао ми једно писмо, да га сјутра, ако потрефим, пошљем у Никшиће. Онда ја пођем и лежем, а пакет извадим и у један орман метнем.

Сјутра-дан — око 2 сата пред зором — дигнемо се да идемо на изборе — Аким, ја и мој млађи брат, Мирко. Пошто смо ја и мој отац Аким имали коње, заједно смо се упутили на избор, а мој брат Мирко пошао је пјешице, сад не знам чисто, да ли је прије нас или послије пошао, јер је он имао своје особито друштво — пјешаке.

При кретању од куће, узео сам онај пакет из ормара и ставио у џеп од кабанице. У путу смо се стигли са вишим бројем коњаника. Тако смо неки пут пјевали, коње трчали, сјахивали с коња и узјахивали, без да сам се ишта ја обазирао и чувао ради пакета — који ми је био у џецу од кабанице, јер знао нијесам да има у њему што год опасно.

Дошли смо на Вилусе на изборно мјесто. Тога истога дана испред подна, у приватном разговору на пјаци, рече ми Крсто Антов Миловић из Грахова, да му се нешто на пушку покварило и да му је официр наредио, да је носи у Никшић на поправку — те да ће молити командира, да ли може то чекат за други пут, ради поправке. Ја му рекох, ако мораш ићи у Никшић, јави ми, се, да ми нешто понесеш, што ми он и обећа.

Истога дана — послије подне, дође код мене Крсто и рече ми: „Командир ми је наредио да морам одмах носити пушку на поправку и ја ћу баш данас ићи у Никшиће". Према томе, ја Миловића позвах и заједно пођосмо у крчму Благоја Пајова Ковачевића на горњи спрат — у камару, гдје сам ја и обједовао тога дана. Ја извадих они пакет и речем му: „Крсто, молим те, ово ћеш предати Блажу Ђукановићу." Крсто ми рече: ја га не познајем.

Онда му ја рекох, нађи Сава Даковића и реци му, да ти каже гдје станује Блажо, па онда пођи и ово предај њему — Блажу, и кажи му, да је овај пакет донио Вујадин Окичин синоћ из Рисна и реци му, да му га је послао Марко. Крсто је узео пакет и исти дан, како ми је казао, пошао за Никшић. Са Вилуса сам се у заједници са вишим бројем Граховљана вратио сјутра дан кући и прекосјутра дан пошао на свадбу мог рођака Милана Даковића.

Послије 4—5 дана видио сам Вујадина, који ми рече: да је Крсто Антов Миловић вратио онај пакет, те си му га дао на Вилусе, да га носи у Никшиће и мени је исти пакет предао. Ја тада Вујадина запитах, шта је било у пакету, зна ли чисто. Он ми каза, да су биле у њему три мале бомбе и једно правило за исте на руском језику, које не би умио ко други прочитати до Блажо, јер је Блажо учио у Русији. Кад ми ово саопшти Вујадин, намислио сам да кажем мјесној власти, али пошто сам у исту сумњао — да би ми кућу ископали и без тога, па да кажем како је у ствари неће тако доставити надлежној вишој власти, него онако како је њих воља — те ја онда морао бих пропанути. А да их понесем на Цетиње и лично прикажем властима, бојао сам се, да ме жандари, прије него их пријавим властима не ухвате, у којем случају доставили би и помислили, да сам ја каквом другом намјером дошао, те бих исто пострадао. Послије оваквог мог размишљања речем Вујадину, да их носи одмах одакле их је и донио и преда ономе, ко му их је предао. Пакетић је био мали, од прилике један кварат дугачак, широк 2—3 унче а тежак око 10 до 12 декограма. Обавијен у карту и озго адресиран „Блажу Ђукановићу, Никшић".

Вујадин ми ту каза и то, да је испод обмота била и мала кутијица од танке карте, а у истој штампано правило на руском језику. Вујадин, кад ми је предао овај пакет, т. ј. ону вече, кад је из Рисна дошао, није ми предавао са пакетом никаквога писма, нити сам ја пакет ни отварао никако нити знао шта је у њему, док ми је Вујадин казао — јер пакет није адресиран преко мене, без једино што ме Вујадин замоли као што сам навео, да га по коме пошљем Ђукановићу у Никшић, ако интра, а ако не интра, да му га повратим.

На то сам га и узео као приватну ствар.

За пакет није са моје стране знавао нико до мене, Вујадина и Крста, — а ни Крсто није знао што је у истом, пошто ни ја нијесам знао кад сам му га дао.

Вујадин, пошто ми је казао да је пакет повраћен, рекао ми је да ће пакет носити у Рисан.

Послије тога након 1 или 2 дана у пазарном дану пред вече видјех Крста А. Миловића на врху пјаце који бијаше кренуо кући, састадох се са њим и он ми рече: „Никола, ја сам онај пакет вра

тио, јер није га Блажо хтио примити и дао сам га Вујадину".

О истом више нијесмо ја и Крсто ту разговарали — нити пак послије.

Исти дан, чини ми се, мој отац Аким рече ми, да му је писао Васо Петковић из Рисна, да је преко Васа послао неки Миловић из Грахова неку суму новаца за Акима и то из Америке, те да ја сађем у Рисан да их приватим, пошто Васо не зна по ким би их сигурно послао што му ми не бисмо поручили. Онда ми отац Аким рече: пођи па их узми и реци Марку да одмах иде као што је обећао, иначе ја нећу за њега више ни окренути главе. Ја сам по томе сјутра дан пошао у Рисан — чини ми се бијаше четвртак 24. октобра 1907. год. У Рисан сам дошао у мрак и кад сам дошао у Рисан казали су ми, да су први дан одвели жандари из Рисна у тамницу у Котор: Јована Ђоновића, Мила Филотића и некаквог ђака из Србије — име му не знаваху — а да су Марка виђели да је мало прије него су ове одвели, отпутовао вапором у Котор и према томе мисле да су и њега ухватили у Котору.

Ја сам послије пошао код Васа Петковића и питао га за новце од Миловића да ли су стигли. Васо ми рече да јесу. Послије овога видио сам у пјаци и Вујадина Окичина Вујачића, којега запитах гдје му је пакет и што мисли с њим? Он ми одговори, чекаћу овдје Марка или којега од другова његовијех да им га вратим.

У Рисну сам стајао 2 дана: рачунајући пошто сам сишао овдје да видим, да ли ћу чути што за Марка је ли он ухваћен или није.

Сјутра дан пошто сам дошао у Рисан, ево ти Мила Филотића, гдје се враћа из Котора из тамнице у Рисан. Тада ми Филотић поче причати, како су повели њега и Јована Ђоновића заједно у Котор, а једнога ђака из Србије нано се. Мене су ослободили а што ће с њима бити, то Бог зна.

Питам га знаш ли што о Марку, је ли у Котору у тавници? Он ми рече, да не зна ништа о њему.

Сјутра-дан у јутро пошто је Филотић дошао, ја сам био по риви шетао с једним Ришњанином, кад ево долази мали вапорић из Котора, и то бијаше рано из јутра. Кад је вапорић пристао при риви, изађе из њега једно момче, бјеше у уској роби — сувоњав, не много велик и назва ми, добро јутро Никола, и без да очекује од мене одговор, продужи: знаш ли Никола што за Марка и о осталијем ђацима? Ја изненађен тим питањем, пошто исто момче никако не познајем одговорих му, ја сам јуче дошао од куће и кад сам овдје сашао, казали су ми да су неке похватали и повели у Котор у тамницу, а је ли Марко ухваћен или није, то ти не могу казати чисто. Он ми на то одговори, па добро, добро, ја ћу сад пут Дубровника и тамо ћу се извијестити. У томе вапорић зазвижда и он одма преко штице уђеже у њем и отпутова.

Према његовом питању изгледаше ми, кад ме одма тако запита да он мене познаје, а ја њега никако не познајем нити знам како се зове.

Истога дана пред вече, пошто је ово момче те ме питало за Марка и друштво му пошло, дошао је у Рисан Јован Ђоновић, али не знам да ли је дошао вапором или сувијем него једино виђех га на риву и прићем к њему и запитам га, како су га ослободили? Он ми рече: „имао сам туђи пасош мога брата Ника (чини ми се да рече) те су ме пустили на слободу. Више нијесам с Јованом разговарао, него се од њега одвојим и послије га нијесам виђао нити знам куда је отпутовао.

Послије овога видио сам се у пјацу с Вујадином, који ми каза да је пакет предао Јовану Ђоновићу ту у Рисну. — За ово неколико дана био сам на квартиру код Митра Катурића. Из Рисна сам пошао право кући — пут Грахова. Са мном је био Вујадин и удружио се уз пут с нама Вељо Митров Марковић из Грахова. Кад смо били око половине пута од Рисна до Грахова, срели смо повећи број кирција који иду за Рисан. Они ми ту казаше, да су ми оца Акима и брата Мирка одвели на Цетиње, а друго ми нијесу умјели казати. Ја сам одатле исто продужио с намјером да идем кући. Кад смо били преко поља Дврсанскога, бијаше мрак и падаше киша. Стигосмо на крај поља у крчму Илије Јованова Самарџића, која се налази у Аустријску границу и пошто бијаше грдно вријеме а ноћ, ту смо ноћили. Кад сјутра дан кретасмо да идемо кући, у томе наљезе крајем крчме жандар Јован Гајов Ковачевић, који вођаше једнога коња. Кад наљезе испред крчме ја га зовнух да пије кафу. Он је свратио. Ја га питах куд идеш и чији ти је то коњ те га водиш? Он рече да иде у Кривошије у Ђока Станкова Илића и да је коњ његов, којега је шиљао кап. Симу Ковачевићу да некуд иде па да му га води и преда. Ту смо са Јованом сјећели од прилике један сат и попили више чаша ракије. Ја у неко доба изведем Јована на страну изван крчме од осталих, који бијаху унутра и рекох: Јоване! кажи ми што је ново на Грахово? Он ми рече, зло и наопако има за вас. Одио је капетан и жандари и кућу ви пребирали. Акима и Мирка повели на Цетиње. Тебе на границу свугдје чекају и чим наљезеш, свезаће те и одвести у тамницу и одатле свезана преко Црне Горе водити на Цетиње. На то га ја питах: Јоване знаш ли хоће ли то посигурно бити. Он рече, хоће слободно, па сад чини како знаш. Ја се онда смислих да ли је љепше ходити сам оздо преко Котора по слободи, него како Јован каже, под пратњом преко Црне Горе. Зовнем Вујадина и на само му кажем, да ће нас жандари похватати и капетан одмах спровести на Цетиње и да ја на Грахово овуда нећу ходити, него ћу ходити оздо па право на Цетиње. Вујадин ми рече да ће се и он вратити у Рисан. Онда зовнемо Вељa и речемо му: ти нас не чекај ми ћемо морати опет ходити у Рисан. Вељо одатле пође кући својој у Грахово, а ми т.ј. ја и Вујадин пут Рисна. У путу сретем кирџије и поручим дома да ми пошљу у Рисан промјену и да кажу да ћу ходит на Цетиње.

Чекао сам у Рисну робу 2 до 3 дана док ми је дошла а донијела је Стане жена Милоша Кујунџића из Грахова. Кад сам се повратио у Рисан, био сам на квартиру у гостионици Миле Шпирове. Из Рисна сам пошао вапорићем за Котор а Вујадин остаде у Рисну. У Котор сам стигао исти дан и ноћио код једне жене која се зваше Клара. Код исте Кларе био је на конак Саво Кусовац и лежали смо у двије камаре једна код друге. Сјутра дан смо ја и Кусовац заједно изашли и пили кафу у кафану на риви. Ја замолих Кусовца, ако је он што боље познат у Котору, да пропита кога за Марка је ли у тамници. Он ми рече: Марко Караман, који држи ову кафану поштен је и добар човјек а код њега господа долазе, да питамо њега јер мислим да ће он за њега знати ако је у тамници. Онда смо пошли заједно шетњом по риви и нађосмо Марка Карамана гдје шета по риви. Питасмо га зна ли да ми је Марко мој брат у тамници? Он рече да не зна а у колико може знати није, а баш за сигурно да не зна.

Пошто сам био још у вече кад сам дошао у Котор, погодио био кола за Цетиње, у томе нашем разговору иста кола дођоше ту на риву и ја се с њима т.ј. с Кусовцем и Караманом ту поздравих и сједох у кола. Кад сам дошао близу Шкаљара, са мном у кола удружише се још двојица. Ову двојицу не познавах, а кажевали су ми уз пут да иду за ђевојку у Шпадијера на Цетиње, а казали су ми да ће на Цетињу ноћити у Ива Мићунова и сјутра дан поћи за ђевојку. Чини ми се једноме бијаше име Нико а другоме Томо и казаше ми да ће за Никова брата ђевојку доводити. Исти дан у први мрак дошао сам на Цетиње и свратио код Пера Тановића и питао за спавање; он ми рече, пошто је тај исти дан славио а хаљине разметнуо, да нема мјеста. Отолен смо послали једно мало дијете да ми нађе конак, које ми нађе код неке жене, зваше се Јаница Почек. Ту сам дошао и вечерао. Биљет сам направио ја мојом руком и послао га по истој Јаници у Управу. По вечери сам мало сједио и легао да спавам.

Послије тога дошао је жандар и позвао ме по наредби г. обласног Управитеља у Управу. Ја сам се на позив његов одмах дигао из постеље, обукао се и пошао са истим жандаром у Управу. Из Управе су ме одвели у затвор, гдје се и сад налазим.

Више немам за сад да се могу сјетити што да кажем, него што сам казао, а суд нека види из овога, колико сам крив и јесам ли умијешан у завјеру.

П. У писму које је теби донио из Рисна Блажо Тодоров Даковић, које си ти прочитао, затворио у куверту и предао Акиму, а Аким га послао по Марку Суботићу Блажу Ђукановићу у Никшић, на кога је како кажеш било и адресирано, спомиње ли се име војводе Ђура Церовића?

О. Ја под заклетвом тврдим, да ничије име у писму није споминьато, осим онијех што сам навео.

По прочитању
Никола Даковић.

Предсједник: Нека се доведе свједок Милан Окичин Вујачић.

(Доведен Милан О. Вујачић.)

Јеси ли ти Милан Окичин Вујачић?

Милан Окичин Вујачић: Јесам.

Предсједник: Колико имаш година?

Вујачић: 18.

Предсједник: Јеси ли писмен?

Вујачић: Јесам.

Предсједник: Што си?

Вујачић: Тежак.

Предсједник: Ти се позиваш као свједок, да кажеш истину, и оно, на што се можеш заклети.

Кажи ти, Милане, је ли тебе шиљао твој брат Вујадин коју вече за Николу А. Даковића; јеси ли ишао за њега, да га зовеш вашој кући, и је ли Никола долазио?

Вујачић: Тога дана кад ме је Вујадин шиљао нијесам био код куће, него сам био у планини ради дрва. У вече сам дошао кући, Вујадин ми је рекао: ходи Никола доћи да сједимо

Предсједник: Јели то било прије или послије вечере?

Вујачић: Некако око 8 ура.

Предсједник: Јесу ли твоја чељад била легла осим Вујадина?

Вујачић: Нијесу, него су сјеђела.

Предсједник: Кад си пошао у Акима, јеси ли нашао чељад?

Вујачић: Никога нијесам нашао, него мајку и слушкињу кап. Даковића.

Предсједник: Је ли пошао Никола с тобом?

Вујачић: Јест.

Предсједник: Кад је дошао, што је радио?

Вујачић: Никола је сио код ватре, ђе је био један мали, с којим се играо. Они су обојица послије ушли у камару и затворили се. Што је било даље ја не знам, јер сам пошао спавати.

Предсједник: Што си мислио, кад си видио, да се на само затварају? Јеси ли питао брата?

Вујачић: Нијесам.

Предсједник: Јели Вујадин био дошао откуда, или је био код куће?

Вујачић: Ја не знам. Кад сам дошао у вече, бијаше код куће.

Предсједник: Је ли тога дана био код куће?

Вујачић: Не знам.

Предсједник: А први дан?

Вујачић: Јест, био је.

Предсједник: Како му бијаше здравље?

Вујачић: Доста слабо.

Предсједник: Како ти не знаш, гдје ти је брат?

Вујачић: Ја не знам, да ли је одио у Рисан. Тога дана када сам ишао по Николу, нашао сам га у вече код куће.

Да ли је куда ходио или није, не знам.

Предсједник: Је ли удаљена ваша кућа од Акимове?

Вујачић: Није далеко, има око 20 минута.

Предсједник: Је ли те још који пут шиљао Вујадин? Треба истину да говориш јер се можеш заклети. Јеси ли још који пут доносио што Вујадину, Николи или другом ком из Рисна?

Вујачић: Ја не знам што је Вујадин доносио, ни с ким се дружио, ни што је радио. Ја као чобанче нијесам пратио куда иде, с ким се дружи, него сам пазио домаће послове.

Предсједник: Никола, је ли овако, као што каже свједок.

Н. Даковић: Јест, било је као што рече.

Предсједник: Јесте ли затворили врата?

Н. Даковић: Ја се не могу сјетити. Задржао сам се само неколико минута.

Држ. туж. Вуисић: Молим, да се постави питање капетану Акиму: колико је времена протекло, што Никола није био код куће?

Предсједник: Што кажеш Акиме: колико је стајао Никола од како је пошао из куће док се није вратио?

А. Даковић: Не знам. Ја сам легао, чуо сам гдје неко туче на вратима.

Предсједник: Јеси ли чуо кад је изашао из куће?

А. Даковић: Не сјећам се.

Предсједник: А кад се вратио?

А. Даковић: Јесам. Чуо сам гдје куца на врата.

Предсједник: Гдје си спавао ту ноћ Милане?

Вујачић: Ја нијесам у тој кући спавао.

Судија Поповић: Ти си казао, да су Вујадин и Никола уљегли у камару и да не знаш што је даље било.

Вујачић: Не знам ништа, могу се заклети у сваком манастиру у Црној Гори.

Судија Поповић: Јеси ли ти што радио?

Вујачић: Не, него сам одмах легао.

Бран. Бакић: Да ли уопште може тврдити, да су били на само Никола и Вујадин? Зна ли он то позитивно?

Предсједник: И они признају.

Бран. Бакић: Никола каже да не зна, да ли су сами били.

Вујачић: Дјеца мала била су у камари, спавала. За другога не знам, је ли ко био.

Предсједник: Кажи још ово: Је ли ти казао Вујадин, твој брат, зашто те шиље за Николу?

Вујачић: Не, него пођи за Николу. Ја сам га као старијег брата послушао, али нијесам знао ништа, ради чега сам ишао и што ме шиљао.

Судија Поповић: Јеси ли тако саопштио Николи, да га Вујадин зове?

Вујачић: Јест, тако је.

Судија Поповић: Је ли, Никола?

Н. Даковић: Јест, зове те нешто Вујадин. Ми смо имали намјеру око 2—3 уре кренути на изборе. Зато сам раније легао и био у кревету, кад је он дошао.

Судија Поповић: То је необјашњено. Имао си изборе, долази комшија да пођеш онамо. Што нијеси питао зашто?

Н. Даковић: Питао сам. Вели, био је у Рисну и гледао Марка.

Судија Поповић: Јеси ли говорио што њему за Рисан и за Марка?

Н. Даковић: Нијесам.

Вујачић: Ја сам сиромах, немам да потрошим једног гроша.

Предсједник: Чекај мало па ћеш добити нешто.

Мало одмора.

(Послије одмора.)

Предсједник: Нека дође Крсто Антов Миловић.

(Улази Крсто Антов Миловић.)

Јеси ли ти Крсто А. Миловић.

Крсто А. Миловић: Јесам.

Предсједник: Одакле си?

Миловић: Из Грахова.

Предсједник: Чиме се занимаш?

Миловић: Земљодјелством.

Предсједник: Јеси ли био кажњаван?

Миловић: Нијесам.

Предсједник: Јеси ли писмен?

Миловић: Не.

Предсједник: Противу тебе тужба наводи, да си носио бомбе Блажу Ђукановићу и пошто их он није хтио примити, да си их однио натраг у Грахово Николи Даковићу — брату Марка Даковића.

Кажи, како је у ствари било?

Кажи, јеси ли кад год што носио Блажу Ђукановићу, и ко ти је то, што си носио, давао?

Истину кажи, јер најбоље човјек пролази кад истину говори.

Миловић: Јесам г. предсједниче, послао ме оф. Ковачевић, на њега се могу позвати. Кад сам кренуо, дозвао ме Н. Даковић и упитао ме: гдје си кренуо. Рекох му, да сам кренуо у Никшић.

Говори ми: поврати се, нешто ти имам рећи. Повратио сам се и он ми рече: би ли, Крсто, понио нешто Ђукановићу у Никшић? Рекох да бих, ако није што тешко. И рекох да Блажа Ђукановића нијесам познавао, ни да сам га чуо. Он ми рече: познајеш ли Сава Андријина. Велим, не познајем ни Сава. Рече ми он, да питаш кога гођ за Сава Андријина Даковића, и да одеш његовој кући, и да дадеш Саву, нека даде Блажу.

Предсједник: А пита ли Николу, шта је то?

Миловић: Не ја, тако ми Бога. Узео сам у џеп и кренуо.

Предсједник: А како је то изгледало?

Миловић: Нешто завијено у кутију, таман као да извадиш кутију дуванску.

Предсједник: Је ли ти још шта Никола давао?

Миловић: Није више ништа.

Предсједник: Је ли ти шта друго давао, осим тога пакетића?

Миловић: Није ништа, што ви не кажем.

Предсједник: Је ли ти давао новаца?

Миловић: Ја сам му искао 2 форинта.

Предсједник: Јеси ли имао новаца?

Миловић: Јесам имао 5 или 6 шестица. Он ми је дао 2 форинта и одатле сам пошао и кренуо у Никшић. Кад сам дошао, свpнуо сам због пушке у војну радионицу и нашао једнога човјека гдје нешто туче.

Питао сам га гдје је кућа Андрије Живковића? Каза ми је да је отишао. Одатле сам пошао и срио сам се са Савом. Питао сам њега гдје је кућа Живковићева. Питао ме, шта ће ти. Ја му рекох мило ми га је знати.

Предсједник: Што, зар га нијеси од прије познавао?

Миловић: Прије га никад нијесам видио?

Предсједник: Станује ли он у Никшићу?

Миловић: Станује.

Предсједник: Откада се у Никшић преселио?

Миловић: Од 85. године.

Ушао сам у кућу и нијесам баш никога нашао до оца његова, извадио сам пакет, и велим ово ти је послао Нико Акимов, да даш Блажу Ђукановићу. Питао ме, што је то. Рекох, Бога ми, не знам. Он ми рече, сједи ту док нађем Блажа. Отишао је у пјацу и неколико се забавио и дошао натраг.

Предсједник: Је ли колико стајао?

Миловић: Није пуни кварат, и говори: Бога ми, неће Блажо доћи за то, што не кажеш шта је. Рекао је, звао сам га, а он ми рече, да најприје кажеш шта је.

Пошао је опет, забавио се је једно 20 минута. Кад је дошао казао је, Бога ми, нијесам га ја наодио, Блажо је отишао.

Предсједник: Дакле утекао?

Миловић: То не знам, јер нијесам ухватио како је казао. Одатле сам опет оно узео, нашто ми је он рекао, узми ти то, па дај ономе ко ти је то дао.

Предсједник: Јеси ли разговарао са Савом, зашто Блажо неће да прими кад му Никола шиље?

Миловић: Рекао сам му и послао сам га, нека дође па да каже шта је и узме. Он је пошао, и био је једно 20 минута

и кад се вратио, казао је, нијесам га наодио, него ми каже, то носи и кажи Николи, да неће да прими ништа.

Одатле сам се вратио и ноћио на Трубјелу. Одатле сам пошао на Дубраву и т. д.

Предсједник: Је л' ти само тако рекао, да неће примити, или могуће другим ријечима?

Миловић: Не никако, него овако.

Предсједник: Је ли га носио из куће?

Миловић: Није.

Предсједник: Је ли ти он казао, да он то не би узео да му даш пола Никшића?

Миловић: Јест кад се вратио, рекао, не би то примио за пола Никшића.

Предсједник: А јеси ли питао, шта је то тако страшно?

Миловић: Питао сам га и молио сам га да га нађе и доведе да каже шта је. Он ми је говорио: он неће доћи, нити сам га ја наодио, него ти то носи па дај Николи.

Предсједник: Шта си чинио с тим пакетом?

Миловић: Нашао сам капетана и питао сам га гдје је Никола. Каже, да је отишао на свадбу, рекао сам, дао ми је нешто да понесем у Никшић па га Блажо није хтио примит, него сам га донио натраг. Капетан узме и запита шта је ово. Ја рекох не знам, Бога ми. У то дође Вујадин Окичин Вујачић.

Предсједник: Откуда дође Вујадин?

Миловић: Из полиције, срели смо се на портик од куће.

Предсједник: Је ли то кућа или гостионица?

Миловић: То је портик, куда се иде у кафану.

Предсједник: Је ли питао капетан шта је то?

Миловић: Не Бога ми, да сам ја чуо.

Предсједник: Каза ли, да је теби Саво казао, да је Блажо казао да не би то примио за пола Никшића?

Миловић: Не ја, Бога ми.

Предсједник: А јеси ли послије гледао тај пакет?

Миловић: Нијесам.

Предсједник: Знаш ли шта је Вујадин учинио с тим пакетом?

Миловић: Не знам, а ни Вујадина више гледао нијесам.

Предсједник: А гледа ли се послије са Николом?

Миловић: Гледао сам се.

Предсједник: А гдје и на које мјесто?

Миловић: У кафани сина Вујичина.

Предсједник: Јесте ли имали каква разговора односно тога пакета?

Миловић: Рекао сам му да сам оно врнуо, и дао сам му два форинта. Уз нас сјећаше један стари. Он ми одговори, казао ми је Вујадин.

Предсједник: Је ли ти зборио што Никола, кад си му казао да си оно повратио? Каза ли ти њему, да га Блажо није хтио примит?

Миловић: Јесам.

Предсједник: Па шта вели Никола? Је ли се зачудио?

Миловић: Не знам је ли се зачудио, само ми је казао, ако те упитају жандари, ти немој причати ништа.

Предсједник: Је ли теби ко год говорио, да је шиљао за тебе Марко Даковић?

Миловић: Не, Бога ми.

Предсједник: Пита ли те Саво Андрин Даковић, шта је ово?

Миловић: Јест питао ме а ја сам одговорио, Бога ми, не знам. Рекох, зна Блажо. Блажо не хтједе доћи, него рече, да он неће доћи, ни примити ништа. Рекао сам, зашто неће, нека дође па нека каже шта је.

Предсједник: Ти кажеш, да нијеси знао да су бомбе.

Миловић: Бога ми, ништа више колико да жив био нијесам.

Предсједник: Дакле ти кажеш, да нијеси знао да су то бомбе?

Миловић: Не.

Предсједник: Знаде ли ти касније, да су то бомбе?

Миловић: Не.

Предсједник: Кад ти рече Никола: знам да си то повратио, али немој Гаврилу казивати, пита ли те што Никола?

Миловић: Само ми је примијетио ако те упита Гаврило, немој му ништа казивати.

Предсједник: А рече ли, зашто да не казујеш никоме?

Миловић: У кафани су претресали доста.

Предсједник: Јесу ли други чули те ријечи Николине?

Миловић: Не знам.

Предсједник: А је ли могао чути тај трећи, који је тамо сједио, те ријечи Николине?

Миловић: Мислим, Бога ми, да јест.

Предсједник: Нека дође Саво Андрин Даковић.

Бран. Бакић: Јеси ли чуо, Никола, да овај каже, да си рекао, да о томе ништа не говори твом брату Гаврилу. Признајеш ли ти то?

Н. Даковић: Ја му нијесам могао то рећи. Ево разлога, који ће то разјаснити: „Мој брат Гаврило, по наредби министра војног, отишао је у Никшић, да учи 21 дан баталион мјесто заступника команданта и он је тамо био прије тога и послије, те га ја нијесам гледао од тада па до данас. Стога ми није требало, да то њему говорим. То ће посвједочити и баталион.

Држ. туж. Вуисић: Молим, г. предсједниче, питајте Крста Антова Миловића, зашто је пред ишљедним судијама признао, да му је Н. Даковић казао, немој казивати Гаврилу, а сад каже није тако.

Предсједник: Што би ти рекао на ово, Крсто?

Миловић: Јест, рекао ми је.

Предсједник: Г. држ. туж. ставио је питање, у коме каже: да си ти на записнику казао пред њима, да ти је Никола рекао, кад си ти казао, да ти је повратио пакет, „знам, да ти га је повратио, али немој никоме говорити о томе", а сад кажеш, да ти је рекао: само Гаврилу немој ништа казивати. Ти си то промијенио.

Миловић: Ја нијесам ништа промијенио. Ја сам казао и пред г. Вукотићем, како сам овдје казао, а они могу додати шта хоће.

Предсједник: Сад настави, шта си хтио рећи за Трубјелу?

Миловић: Да ми је казао Никола: „Нађићеш на Трубјелу Гаврила, али му немој ништа причати, ако те пита, а мислим да те неће ништа питати".

Држ. туж. Вуисић: Стоји у записнику, кад је кренуо с бомбама, да му је рекао Никола: „немој му ништа казивати", а ово је кад се повратио и предао бомбе.

Предсједник: Кажи, Крсто, кад ти је дао Никола онај пакет, што ти је рекао осим да га понесеш Саву Андријину, и он да га да Блажу Ђукановићу? Је ли ти још што говорио?.

Миловић: Ја, Бога ми, нијесам ништа казао.

Предсједник: Кад ти је рекао, да не кажеш Гаврилу ништа, кад си пошао у Никшић, или кад си се вратио из Никшића?

Миловић: Кад сам се вратио из Никшића.

Предсједник: Како кажеш, да ти није ништа говорио, а кад ти је говорио: Иди на Трубјелу и ако те види Гаврило, немој му рећи, да носиш то! Опомињем те само истину да говориш, јер ће ти она најбоље помоћи.

Миловић: Кад сам кренуо, рекао ми је Никола: „Нађићеш Гаврила код Трубјеле, а ако би те што запитао, немој му ништа казивати, а неће те ни питати". Кад сам се састао с Николом, не зцам колико је пасало дана и кад сам му ја казао, питао ме је: да ли ме је што питао Гаврило, а ја сам му рекао, да није. Што каже г. Вуисић, ја се не сјећам, да сам рекао.

Предсједник: Никола, ти си казао, да нијеси знао, да су то бомбе. а казао си Крсту, ако би те запитао Гаврило што носиш, немој му ништа казивати, зашто си му то рекао?

Н. Даковић: Ја то нијесам рекао. Нити сам му рекао, нити сам му могао рећи, јер је Гаврило отишао негдје у Љубиње, па је могао и за мјесец дана не доћи у Трубјелу. Не знам, зашто бих узимао Гаврила у обзир!?

Предсједник: Ти, Крсто, остајеш при томе, да ти је доиста Никола казао: „ако те пита Гаврило, немој му казивати ништа"

Миловић: Тако је рекао.

Бранилац Бакић: Је ли Крсто, да ли ти је то казао кад си узео пакет, да га однесеш Блажу, или кад си се вратио?

Миловић: Кад сам се повратио, једнако ме је питао.

Бакић: Је ли ти рекао, кад си пошао у Никшић: „Немој казивати", или кад си се повратио?

Миловић: Кад сам пошао.

Бакић: А кад си се вратио, је ли ти што о томе говорио?

Предсједник: Кад си се с њим састао у Никшићу што ти је ту рекао?

Миловић: Казао сам му да Блажо није хтио примити и рекао је, ако те што пита Гаврило, ти немој ништа казивати. Ја сам му врнуо 2 форинта.

Бранилац Бакић: Он каже и при повратку и при поласку, да му је исто казао.

Предсједник: Нека уђе Саво Андријин Даковић:

Предсједник: Јеси ли ти Саво Андријин Даковић.

С. А. Даковић: Јесам.

Предсједник: Одакле си родом?

С. А. Даковић: Из Никшића.

Предсједник: Колико имаш година?

С. А. Даковић: Двадесет и пет.

Предсједник: Чиме се бавиш?

С. А. Даковић: Ја сам земљодјелац.

Предсједник: Јеси ли када кажњаван?

С. А. Даковић: Нијесам никад.

Предсједник: Ти се оптужујеш за то, што си био посредник у пренашању бомба из Рисна у Никшић, т. ј. да си ти предавао Блажу Ђукановићу неке бомбе, које је послао М. Даковић из Рисна. Кажи овдје, јеси ли што-год предавао Блажу Ђукановићу, кад је то било, и кад ти их је дао и што си предавао?

С. А. Даковић: За бомбе сада чујем, да су пренесене Ђукановићу, а писмо је донио Крсто Миловић. Ја сам тај дан био одсутан. Дошао сам кући, а ручак није био готов; изишао сам пред кућу и видио сам непозната ми човјека. Упитао сам га куда иде, а он рече: „Ђукановићу, да му дадем писмо, а пошто немам кад чекати, да идем кући, јер ми је остала пушка у радионици". Ја сам рекао у записнику, да је Блажо рекао, да неће никакво писмо примити и да је рекао ономе, ко га је донио, да га однесе ономе, ко му га је дао. Ја сам га питао, ко га пише, а он ми рече, да га је послао официр у фабрику, а ово писмо да је дао Никола, да га дадне Блажу. Он је узео писмо и отишао у фабрику, а за друго ја, Бога ми, не знам.

Предсједник: Улази ли Крсто у твоју кућу?

С. А. Даковић: Улази.

Предсједник: Је ли сједио колико у кући?

С. А. Даковић: Јест, око 2 сата, и да је хтио, могао је и ноћити.

Предсједник: Гдје си нашао Блажа?

С. А. Даковић: У његовој кући. Блажо је баш дошао из полиције и ја сам му казао, да сам му донио писмо, а он рече, да га неће никако примити.

Предсједник: Пита ли те Блажо, од кога је писмо?

С. А. Даковић: Ја сам рекао, да не знам од кога је.

Предсједник: Пита ли га ти, пошто је пошао Миловић, зашто није примио писмо?

С. А. Даковић: Ја сам га питао, а он каже: „ја му нијесам дужан ништа, ја идем сада на Цетиње, а можда ћу тражити путни трошак, да идем за Америку".

Предсједник: Је ли баш рекао тијем ријечима: „Нећу да га примим".

С. А. Даковић: Рекао је, да неће никакво писмо примати.

Предсједник: А је ли рекао: „Ја не бих то примио за пола Никшића?

С. А. Даковић: Мени није.

Предсједник: Што велиш ти на то, Крсто?

Кр. А Миловић: Мени се чини, да је казао тако, а ја њему нијесам казао, да је послао Аким.

Предсједник: А јеси ли казао за Николу?

Н. Даковић: Таман је мени то право.

Предсједник: Шта ти долази Аким?

С. А Даковић: Рођени стриц.

Предсједник: Јеси ли ишао једанпут код Блажа?

С. А. Даковић: Јесам.

Предсједник: Јеси ли носио писмо како кажеш?

С. Даковић: Не, Бога ми.

Предсједник: Јеси ли други пут ходио?

С. Даковић: Ја нијесам ходио код Блажа. Крсти ми је викао да идем, али ја нијесам ходио, пошто је Блажо на првом мјесту казао: „ја нећу примити!"

Предсједник: Јеси ли питао Блажа, зашто неће примити?

С. Даковић: Он је рекао: „ја нећу примити ништа, ја идем на Цетиње, и ако има што нека ми тамо даде".

Предсједник: Зар је ту било каквог дуга?

С. Даковић: Ја не знам.

Предсједник: Разговара ли послије с Крстом пошто видјесте, да Блажо неће примити писмо, зашто неће примити?

С. Даковић: Не, ја не знам Крста, Бога ми.

Предсједник: Јесте ли размотали писмо?

С. Даковић: Ја не.

Предсједник: Је ли Крсто?

С. Даковић: Не.

Предсједник: Како је изгледало писмо?

С. Даковић: Завито као пакет, као једна књига.

Предсједник: Па како можеш казати писмо?

С. Даковић: Као пакет.

Предсједник: Ти си пред ишљедним судијама говорио, да није Крсто улазио у кућу.

С. Даковић: За то, што ми није пало на ум. Да је мени пало на ум, ја бих то казао овдје, тако ми Бога, али ми није пало на ум, нити сам се бојао. Не бих га ја водио у кућу, него бих га водио у Управу, да сам знао е шиље што опасно. Да је Крсто рекао: ноћићу у кући, могао је ноћити десет ноћи, ја се нијесам бојао ништа,

Предсједник: Што си хтио, рећи, Крсто?

Миловић: Ја нијесам казао, да ми га је дао Аким, него да ми га је дао Никола. Кад се вратио казао ми је, да га не би примио ни за пола Никшића.

С. Даковић: Да ми је казао Аким, или ко други на Грахову, мени је све једно.

Бранилац Пламенац: Мени је остала једна околност необјашњена.

Бранилац Бакић: Уопште, што се тиче мојих клијената не дозвољавам ништа. Нико не треба узимати моје клијенте у заштиту.

Предсједник: Има ли везе са вашим клијентом?

Бранилац Пламенац: Има.

Предсједник: С којим?

Бранилац Пламенац: Са Јованом Ђоновићем. Једно питање на Миловића: је ли био на Вилусима на прегледу оружја, кад је официр казао, да му пушка није чиста и да иде у Никшић?

Миловић: Јест.

Бранилац Пламенац: Никола је давао на Вилусима тај пакет?

Миловић: Јест.

Бранилац Пламенац: Да идеш у Никшић?

Миловић: Јест.

Бранилац Пламенац: Пошао си са пакетом.

Миловић: Јест.

Бран. Пламенац: Изгледа, да није истинито кад каже.....

Предсједник: Г. Пламенче, треба да знате, да ће суд оцијенити околности касније, а изгледа да Крсто Антов Миловић не би теретио Николу, који му тако нешто повјерава. Племеници су, заједно живе. Али сам Никола Даковић је признао, да је негдје тамо његов брат Гаврило.

Држ. туж. Вуисић: Да би се ова мисао г. Пламенца потрла, питајте Миловића, је ли гдје гледао Гаврила, кад је ишао пут Вилуса?

Миловић: Јесам на Огрином Ждријелу од Вилуса до Грахова.

Бран. Бакић: Ја протестујем, да ко узима моје клијенте у заштиту, јер може штети.

Предсједник: Крсто, је ли баш тога дана био дан избора, је ли био преглед оружја тога дана?

Миловић: Не, нико није доносио оружје, већ је само мени уочи избора дошло писмо. Била је пушка туђа. Оф. Стеван П. Ковачевић постао капетан. Кад је ишао на учење предао је све једном војнику, који је дошао из Америке. Војник вели: како је ова пушка слаба! — Стеван је рекао: „одговараш ли што буде поправке на пушку". Уочи самога избора дошло је писмо, да носим пушку на Вилусе, да је командир прегледа. Ако одобри да идем у Никшић, ако не, да носим натраг.

Предсједник: Нека се прочита записник Крста Миловића.

Писар Краљевић чита:

Питање. Питаш се, Крсто, да све истину кажеш, што си из Грахова носио Блажу Ђукановићу?

Одговор: Баш онога дана. кад су били избори народ. посланика дао ми је Никола Акимов Даковић на Вилусе, и то у кући Петра Новичина Ковачевића, у једној засебној камари један завежљај од прилике дугачак један кварат и рече ми: „Однеси ово у Никшић и подај Саву Андрину Даковићу, а Саво нека га да Блажу Ђукановићу" Ја сам узео тај завежљај и пошао сам у Никшић. Пошто нијесам знао гдје је кућа Саве Даковића, распитао сам се и одмах сам пошао право његовој кући. Пред кућом његовом срио сам Сава и то на улици. Пошто Сава нијесам познавао, запитах га, гдје је кућа Савова, он рече хајде за мном, и кад смо ушли, ја сам га питао, да нијеси ти Саво, он рече, је сам, — и онда смо ушли у његову собу. Ја сам тада извадио завежљај и рекао му: „Ево ово ти је послао Никола Акимов, да га дадеш Блажу Ђукановићу". Саво ме пита, што је то, ја му рекох, Бога ми, не знам. Он је онда пошао да каже Блажу, а ја сам остао ту и мало потраја, па се врати и рече ми, да Блажо неће ништа да прими. Ја сам му онда рекао: иди, молим те, реци му да дође, да ми каже што је ово и зашто неће да га прими. Саво је по ново пошао кући Ђукановића и остао тамо скоро по уре, па се вратио и рече ми, да Блажа није нашао код куће, и мени рече хајде ти дома. Ја сам одмах одатле отишао и ноћио на Трубјели, па одатле право у Грахово.

Баш сам ушао у кућу Илије Мерџана на Грахово, сретем се с кап. Акимом у портик и питам га, је ли Никола овдје, на што ми кап. Аким одговори: није овдје, него је отишао на свадбу. Онда му ја казах, да ми је Никола нешто дао, да понесем Саву Андрину у Никшић, да га дадне Блажу Ђукановићу и да они то нијесу ниједан хтјели примити. Аким узме од мене завежљај у руку и пита ме, што је ово. На што сам му ја одговорио Бога ми, не знам. У том нашем разговору дође Вујадин Окичин Вујачић и види Акиму завежљај у руци — рече му: „Дај ми, то је моје", и узе му из руке тај завежљај и пошли су заједно у пјацу, а ја ушао унутра у крчму, и више не знам шта су са тим радили.

П. Ти си казао пред ишљедном комисијом, да ти је Саво Андрин Даковић, кад је по други пут био код Блажа Ђукановића и вратио се послије по уре, рекао: „Блажо неће примити, но је утекао". — Дакле, питаш се, да истинито кажеш, како ти је рекао?

О. Знам кад се вратио да ми је рекао да Блажо није код куће, а та ме јади не знали, не знам или ми рече да је отишао, или да је утекао.

П. Пред ишљедном комисијом казао си и то, да ти је Саво рекао, да је теби Блажо поручио, да одмах идеш дома,

јер не би ти он то примио да му дадеш пола Никшића. Је ли ти тако Саво рекао?

О. Јест Бога ми, тако ми је Саво рекао, да му је Блажо рекао, да то не би примио за пола Никшића, и да ја одмах идем дома.

П. Пред ишљедном комисијом казао си, да си кап. Акима срио у Грахову на пјаци и дао си му завежљај, који је Аким од тебе примио и ставио у џеп од кабанице. Дакле, питаш се да кажеш, које је истина или што си казао пред ишљедном комисијом или сад пред нама?

О. Ја сам заиста казао пред ишљедном комисијом, да сам кап. Акима срио у пјаци и да је завежљај метнуо у џеп од кабанице, али није тако него сам се збунио, кад сам то казао, него је овако како сам вама на записнику изјавио.

П. Јеси ли се ти послије тога виђао са Николом Акимовијем и је ли те Никола питао штогод о томе?

О. Јест једном у крчми Бојице Кисина нашао сам га и рекох му, знаш ли, јесу ли ти казали да сам оно вратио? Он рече: „Казали су ми, али немој о томе никоме ништа причати.

П. Којим си послом ишао у Никшић и од куда је Никола Акимов знао да ћеш ићи ти и Никшић?

О. Ја сам ишао да поправим пушку, а од куда је Никола знао, то не знам, само што ме при кретању позвао с прозора куће, као што сам већ навео на Вилусима и пита ме хоћеш ли у Никшић? Ја му рекох, да хоћу да поправим пушку и тада сам му се пожалио да немам трошка до свега 9 шестица, на што је он извадио и дао ми 2 фиор.

П. Је ли ти та два фиор. поклонио или узајмио?

О. Ја не знам, он ми није рекао ништа кад ми их је дао, али ја сам му их доцније вратио и он их је примио.

П. Имаш ли још што да кажеш по овој ствари?

О. Више немам ништа.

По прочитању
Крсто Антов Миловић.

Предсједник: Нека уђе Блажо Ђукановић.

Јеси ли ти Блажо Ђукановић?

Блажо Ђукановић: Јесам.

Предсједник: Откуда си?

Ђукановић: Из Никшића.

Предсједник: Шта си по занимању?

Ђукановић: Бивши официр.

Предсједник: јесте ли кажњавани?

Ђукановић: Нијесам.

Предсједник: Вас тужба терети, да сте у времену од 16—28 септ. 1907. г., како оптужени Рајковић тврди, на скуповима држаним у кући Михаила Јовановића између осталих завјереника присуствовали; да је Марко Даковић уз пут од Дубровника до Цавтава истицао вас као поуздана, нагласивши: „Ђукановић ће сигурно у Никшићу нешто урадити, а кад се увјери, да смо набавили бомбе, тај ће се помамити“.

Марко Даковић у писму упућеном Милошу Ивановићу по Ђорђију Контићу и Душану Ђоновићу — међу осталима истиче и вас да ћете довести 50 Луковљана на Цетиње, у сврху извршења завјереничког плана, и Марко Даковић је из Рисна упућивао писма и бомбе, преко Вујадина О. Вујачића, односно Николе Даковића, за које тужба истиче, да их нијесте хтјели примити“.

Говорите истину. Кажите, да ли познајете Марка Даковића?

Ђукановић: Познајем.

Предсједник: Јесте ли своји?

Ђукановић: Не, далеко смо у сродству.

Предсједник: У каквом сте сродству?

Ђукановић: Једна тетка била је удата за сина Даковићева.

Предсједник: Јесте ли са Даковићем интимни?

Ђукановић: Јесам.

Предсједник: Јесте ли се дружили?

Ђукановић: Јесмо овдје на Цетињу. У Никшићу смо заједно учили.

Предсједник: Је ли истина, да сте се ви састајали у кафани Михаила Јовановића?

Ђукановић: У кафану сам улазио, али никада се у мом друштву није говорило о завјери.

Предсједник: С ким сте се највише састајали?

Ђукановић: Ја сам био, бивао је г. Радовић, Алекса Мартиновић и др.. Много их је било. Никада у моме присуству није се говорило ни ријечи о каквој завјери. Нека изађе једна личност, да сам ја знао за завјеру, ја падам, само нека фактима докаже.

Предсједник: Је ли вам ко што доносио од М. Даковића?

Ђукановић: Ја сам у суботу за нељу 19. октобра, чини ми се, тражио биљет за дилижансу на Цетиње. Нијесам га добио. У нељу у јутро извадио сам биљет за Цетиње. Знам, да је био понељник онај дан кад сам кренуо. Ја сам извадио биљет. Око подне се вратим са пјаце. Срио сам се са Савом Даковићем који ми је рекао, да ми носи неку поруку од Граховљанина. Не могу се сјетити од кога. Ја сам казао, да идем у јутро на Цетиње и да примити нећу ништа с разлога, што је М. Даковић истакнута политичка личност, а осим тога побјегао је из руку власти, за то се нијесам хтио састати са послаником.

Предсједник: Ко вам рече, да имате пакет са Грахова?

Ђукановић: Мени је рекао Саво, да је дошао један Граховљанин с поруком. Је ли био пакет или што друго, не знам.

Предсједник: Каза ли ти, од кога је порука?

Ђукановић: Не сјећам се добро. Казао је од Даковића, не знам, је ли од Акима или Николе. Не сјећам се, да ли је рекао од Акима или од Николе, само знам од Грахова.

Предсједник: Је ли долазио Крсто Антов?

Ђукановић: Није.

Предсједник: Како сте одговорили?

Ђукановић: Ја сам одговорио Саву Даковићу, да идем на Цетиње и да нећу ништа примити.

Предсједник: Зашто?

Ђукановић: Ја сам казао. Бојао сам се, пошто је Марко Даковић побјегао из руку суда, ако суд сазна, да ће ми прекинути пут.

Предсједник: Ви кажете, да није казао Саво, да је од Марка Даковића, него да га је један Граховљанин послао.

Ђукановић: Није баш тачно опредијелио Марка Даковића.

Предсједник: Откуда сте сумњали, да је од Марка Даковића, а кад га није именовао?

Ђукановић: Ја се нијесам ни с ким хтио састати од његове куће. Знавао сам ако бих се састао, да бих зван био на одговорност.

Предсједник: Ви кажете, да вам није казао, да је порука од Марка.

Ђукановић: Није.

Предсједник: Тврдите, да вам Марка спомињао није. Дошао је један Граховљанин, не знате, је ли спомињао Акима или Николу, или другога кога!

Ђукановић: Не сјећам се.

Предсједник: Јесте ли питали Сава ради чега је порука?

Ђукановић: Он се касније вратио. Ја сам га питао, је ли онај Граховљанин још ту. Саво ми није ништа рекао што је, а ја га испитивао нијесам.

Предсједник: Утврђено је, да су бомбе.

Ђукановић: Ја не знам, ја се нијесам ником обећао.

Предсједник: Откуда би могао Даковић казати Рајковићу: Ђукановић би могао много учинити а кад би видио бомбе још ће се помамити?

Ђукановић: Ако му је Марко Даковић што говорио, ја кажем, да је неистину говорио.

Предсједник: Јесте ли примали каквог писма?

Ђукановић: Никаквог писма од Марка Даковића примао нијесам.

Предсједник: Јесте ли примали од кога од одбора народне странке?

Ђукановић: Ни од кога нијесам добио писма. Нека дође ко ми је предао да каже, ја падам. Позивам се на сву околину никшићску, на Луково, нека икакав човјек каже, да сам икоме говорио што о томе, ја падам.

Предсједник: Кажс се тамо да сте рекли ономе Саву: не бих ја то примио за пола Никшића“.

Ђукановић: Ја се не сјећам, да сам то рекао. Ја ћу се заклети.

Предсједник: Познајете ли Пера Церовића?

Ђукановић: Добро.

Предсједник: Јесте ли у сродству?

Ђукановић: Нијесмо, да ја знам.

Предсједник: Јесте ли имали разговора односно каквих писама?

Ђукановић: Никада о бомбама говорили нијесмо. Само ми је једном Петар Церовић причао, да је добио анонимно писмо, у коме се срамоти његов отац зашто се одрекао од „клуба“. Само сам ово чуо.

Предсједник: Је ли казао од кога је?

Ђукановић: Није, него анонимно, без потписа.

Предсједник: Је ли вам га показивао?

Ђукановић: Није, него је казао, да је писмо без потписа, у коме му се срамоти отац за то, што се одрекао од „народног клуба“.

Предсједник: Остајете ли Рајковићу при томе, да вам је говорио Даковић уз пут до Дубровника, да је истицао Ђукановића како ће радити у Никшићу, како ће се помамити од радости кад види бомбе?

Рајковић: Управо је онако, како је у записнику. Ја немам разлога друкче рећи. Ја сам са г. Ђукановићем слабо познат. Може бити да се нијесам виђао 2 3 пута у кафани Јовановића.

Ђукановић: Истина је.

Држ. туж. Вуисић: Молим да питате г. Ђукановића, како разумије ону ријеч „порука“, јер пред нама је изјавио, да му је казао, да носи пакет?

Предсједник: Што имате рећи на то?

Ђукановић: Мени је записник учињен у истражном затвору. Чинили га нијесу законите судије.

Предсједник: Јесу ли ишљедни судије чинили записник?

Ђукановић Јесу.

Предсједник: Како сте казали?

Ђукановић: Да је пакет.

Предсједник: Је ли Саво казивао, да је пакет?

Ђукановић: Не сјећам се, да ли је рекао пакет или порука. Мени се чини, да је рекао порука. Ја не могу потврдити, да је Саво рекао пакет. Може бити да је рекао.

Предсједник: Нека се доведе П. Церовић.

Бранилац Д-р Матановић: Ја молим, да се за ово вријеме прочита изјава Ђукановићева пред ишљедним судијама.

Предсједник: Изволте читати!

Писар Краљевић: чита:

На посебна питања Блажо Ђукановић изјави:

Ишљедна комисија у лицу г. г. Сава Вулетића, Стева Лопичића у својој оптужби од 26. новембра 1907. год. поднесеној Суду за суђење анарх. злочина оптужује вас као саучесника и помагача у горњој завјери, те се питаш Блажо, да све истину кажеш, јеси ли саучесник и помагач у завјери, па ако си, што те на то навело? Дакле, од почетка до свршетка испричај нам истинито и јасно све што ти је познато о овој завјери, нарочито који су умијешани у исту и за њу знали?

Одговор: Тврдим под заклетвом да ни о каквој завјери ништа не знам.

Ишљедња комисија говорила ми је да је Никола Даковић казао, да је послао некакво писмо по Марку Суботићу из Никшића и то да се преда мени или Перу Церовићу. Ја под заклетвом тврдим, да нијесам никакво писмо нити од Марка Суботића нити од кога другог из Грахова — примио.

Ишљедна ме комисија још питала, који ми је Граховљанин донио бомбе. Ја сам им одговорио, да мени у опште није доносио нико никакве бомбе нити сам ја што од кога примао. Само што је једном приликом Саво Андрин Даковић из Никшића, мој комшија, дошао пред моју кућу око 11½ сати прије подне баш кад сам се био вратио с поште гдје сам био узео биљет за дилижансу, да идем сјутра дан за Цетиње и рече ми: Тражи те један Граховљанин да ти преда један пакет који ти је упућен од стране, сад не знам или рече од кап. Акима Даковића или од његова сина Николе. На што сам му ја одговорио: „Да не примам никакав пакет и да нећу да се чак ни видим са послаником који је донио пакет, јер се бојим да ме не снађе какав белај. Саво је тада отишао. Истог дана послије подна дошао је у моју кућу Саво А. Даковић и ја га питах је ли отишао онај Граховљанин? На што ми Саво рече, да је отишао и још ми рече: „Што не виђесмо што је у оном пакету!

Ја сам му на то рекао, нека га ђаво носи, јер ти Саво знаш да је Марко из Црне Горе утекао па од њихове куће не желим ништа примити нако да ме каква напаст снађе. Саво је долазио и у вече у моју кућу као и обично он код мене и ја код њега као комшије, али о томе нијесмо ништа више говорили.

Ја сам сјутра дан, пошто сам био извадио биљет, као што сам навео, отпутовао дилижансом за Цетиње и то у намјери да од своје ујне г-ђе. пок. Ника Матановића иштем путни трошак да идем у Русију да тражим службу, а из Никшића сам јој писао односно путног трошка.

На Цетињу сам био два три дана и ујна ме задржавала, да останем до прољећа, али ја сам био одлучан да идем за Русију и као бив. официр сматрао сам за дужност, да се пријавим при кретању Господару. Отишао сам код г. бригадира Ј. Вукотића и замолио га да би ми израдио да ме прими Господар, или ако то не може бити, замолио сам га да згодном приликом каже Господару моју жељу, па макар ја био и отишао из Црне Горе. Он ми је рекао, да ја напишем писмено све што имам и предам њему. Ја сам тако мислио и да учиним, али сам сјутра-дан од полиције затворен.

Заборавио сам и то рећи, да сам извадио био биљет за пасош од општине у Никшићу и тај се биљет и данас налази код моје ујне.

П. Је ли вам говорио Перо Церовић, да је добијао какво писмо и ако је, је ли ви давао то писмо на прочитање?

О. Перо Церовић говорио ми је једном приликом, да је добио некакво анонимно писмо и толико ми рече да у томе писму грди се његов отац и још неки посланици из клуба, а с тога што су се потарафундили, а не рече ми ко му је донио то писмо или од куда га ја добио, а такође нисмо ми није показивао нити више говорио о садржини његовој.

П. Имате ли још што да кажете по овој ствари?

О. Немам ништа више да кажем него што сам казао, а на ово се све могу заклети.

Бран. П. *Марковић*: Држав. тужилац г. Вуисић тражио је, да му се објасни мјесто, како се Ђулафић свађао са Марком. Кад се то прочитало, зашто се не би прочитало и даље оно што се односи на Блажа?

Предсједник: Околност она, коју је тражио држ. тужилац, да се истакне, тражио је зато, да покаже, да су ови Ђулафићи хтјели напасти Мијата зато, што су се побојали, што говори истину. али ово нећу допустити, да се чита. То су друге ствари. Ако је коме што било, ако је ко страдао с друге стране, ето му редовних судова, па нека се жали. Ми имамо да судимо о злочину с бомбама.

Бран. Др. Матановић: То имаде важности, јер ако су били бијени, они су имали страх и њихови искази су изнуђени,

Предсједник: Ви сте чули оптуженога сада, што говори.

Бран. Др. Матановић: Имало је ту и тајних комисија, а не само ишљедних. То је била инквизиција и ништа друго.

Предсједник: Ви као његов ујак можете да подигнете тужбу.

Држ. тужилац Дрљевић: Молим, да се Ђукановић изјасни, је ли од ишљедних судија било пресије.

Блажо Ђукановић: Од Вас није.

Ј. Дрљевић: Ако су што полицијске власти чиниле, ми сажаљујемо.

Предсједник: Тужба је базирана на основу ишљеђења пред ишљедним судијама.

Судија Р. *Поповић*: Ја бих желио да Ђукановић каже, је ли признао коју околност, која га терети, а коју би хтио да опоречe?

Блажо Ђукановић: Није било признавања више тада, него сада.

Предсједник: Нека се доведе Перо Церовић.

(Улази П. Церовић.)

Јесте ли ви П. Церовић.

Перо Церовић: Јесам.

Предсједник: Шта сте по занимању?

П. *Церовић*: Ја сам земљодјелац.

Предсједник: Јесте ли писмени?

П. *Церовић*: Јесам.

Предсједник: Јесте ли кажњавати?

П. *Церовић*: Никада.

Предсједник: Вас тужба терети: На основу тврђења Акима Даковића и његова сина Николе, Марка Суботића и његове жене Томне, да сте преко истих примили писмо од Марка Даковића, а које је било упућено на Блажа Ђукановића и тужба пријем тога писма доводи у везу са овим завјереничким послом и хоће да вас престави као саучесника у овом злочину.

Јесте ли ви имали учешћа у овом злочину?

П. *Церовић*: Никаквога учешћа нијесам имао, г. предсједниче, то хоћу да ви докажем. Хоће ли ми се дозволити, да говорим?

Предсједник Кажите, јесте ли примали каквог писма од Марка Даковића?

Церовић: Примио сам писмо од Марка.

Предсједник: Ко вам га је предао?

Церовић: Предала ми га жена Марка Суботића, а било је адресирано на мене.

Предсједник: Шта је писало у писму?

Церовић: Не сјећам се сада тачно, истакао сам у записнику.

Предсједник: Реците у главноме.

Церовић: У главноме гласило је: Драги Перо, отишао сам ноћу преко Обзовице од неправде. Чуо сам с Цетиња, да су приступили неки Црногорци Господару и признали све оно што се говори, те с тим нанијели штету не само себи него и другима. Чуо сам за твога оца, који је обећао да ће се борити за народна права, да ће да се одцијепи од Народне Странке. Поздравља те Марко.

Предсједник: Ви хоћете да речете, да нијесте примали писма од жене Марка Суботића, које је адресирано на Блажа Ђукановића.

Церовић: Никаквога писма нијесам ја за Блажа примио.

Предсједник: А знате ли ко вам је дао то писмо?

Церовић: Не знам ни ко га је дао, ни коме, само ми каза, ево ти шаље писмо, а да ли је казала да је од Марка Даковића или од кога другога, то не знам, јер ме није гризла савјест.

Предсједник: Јесте ли то писмо, које сте добили од Марка Суботића показали коме?

Церовић: Нијесам никоме, једино ме Блажо Ђукановић питао, је ли ми дала писмо жена Марка Суботића? Њему сам рекао, да ми пише Марко, како су неки нападали посланике, како су приступили Господару и т. д.

Предсједник: А од куда је знао да пита за писмо.

Церовић: Она је мене тражила.

Предсједник: Је ли њега тражила?

Церовић: Не знам.

Предсједник: У које је то вријеме било?

Церовић. Ја мислим 5 или 6 дана пред изборе. Пред вече ми га дала.

Предсједник: А гдје?

Церовић: Код кафане Вујичине на пјаци Никшићској.

Слиједи додатак

Предсједник: Је ли био пазарни дан?

Церовић: Јест.

Предсједник: Шта сте учинили с писмом?

Церовић: Завукао сам га у шпаг, нијесам водио рачуна шта је у писму.

Предсједник Јесте ли казивали коме ово, што сте казивали Ђукановићу?

Церовић: Нијесам никоме причао о садржини, једино је дошао Суботић и казао ми је да је због неког писма због мене позиван у тамницу. Рекао сам му, да нема ништа, што ме може теретити.

Предсједник: Је ли било потписато од Марка и руком Марковом?

Церовић: Не знам је ли било потписато.

Предсједник: Је ли било писато руком Марковом?

Церовић; Јест. Знао сам да је од Даковића, чим пише: драги Перо.

Предсједник: Кад сте примили писмо?

Церовић: Не сјећам се тачно кад сам га примио. Пет или шест дана пред изборе.

Предсједник: Је ли био датум на писму?

Церовић: На датум нијесам обраћао пажњу.

Предсједник: А гдје је то писмо?

Церовић: Уништио сам га.

Предсједник: Ђукановић тврди, да сте му казивали о једном писму, али он каже, да је било потписано.

Церовић: Ја не знам је ли било потписано, а знам да га је Марко Даковић писао и квит работа.

Предсједник: По тврђењу Акима Даковића и по тврђењу Марка Суботића и његове жене, као и по тврђењу Николе Даковића излази, да сте примили из руке жене Марка Суботића писмо, које је адресирано било на Блажа Ђукановића, и према исказу Николе Даковића то писмо мора бити друге садржине, него што ви истичете. Дакле, излази, да сте ви примили друго писмо без онога, које је ходило Блажу Ђукановићу.

Церовић: Ја нијесам примао никаквог другог писма:

Предсједник: Ви кажете, да је писмо адресирано на Блажа Ђукановића, а крије те садржину, јер то писмо мора бити друге садржине.

Церовић: Нема никаквога другог писма. Није Никшић Париз, те да не може Ђукановића наћи.

Предсједник: Излази из саслушања, да је он рекао: „Можеш писмо дати Ђукановићу или П. Церовићу“.

Церовић: Ја немам никакве везе са Ђукановићем. Никола Даковић се сигурно побојао од те работе. Нико не може казати, да сам ја примио писмо, које би се односило на ове работе.

Предсједник: Да ли сте примили какво писмо адресирано на Блажа?

Церовић: Нијесам никако.

Предсједник: Према исказу Николином и свједока, ви сте само једно писмо примили, ништа више, али оно није адресирано на вас, нити је било те садржине, коју ви истичете, него је било адресирано на Блажа Ђукановића, а садржај је гласио: „показаћеш га Церовићу, Вујици, Бајагићу и Бојовићу и да се држе добро, да ће насиља престати и да је био потписан одбор народне странке.

Церовић: Ја нијесам то писмо примио.

Предсједник: Ви тврдите, да сте примили из руку жене Марка Суботића писмо од Марка Даковића, а које је било адресирано вама, и у том писму Марко Даковић куди вашег оца, као да се је одцијепио од клубаша. Дакле, истичете друкчију садржину, него Никола Даковић, који каже: „Ја сам примио од Блажа Тодорова Вујичића једно писмо, у њему друго писмо, које је било адресирано за Блажа Ђукановића и које је гласило: Прочитај га Блажу Ђукановићу, кажи томе и томе, да се држе добро, и да је био потписат одбор народне странке, и да нијесу Марку Суботићу дали друго писмо осим једно, а које је било адресирано Блажу, и које је друге садржине него што ви истичете, да сте примили. Према исказу Акима, Николе, Марка Суботића и жене му, ви сте само једно писмо примили и то друге садржине, него ви истичете, и адресирано је на Блажа Ђукановића, а не на вас.

Церовић: Ја га примио нијесам, нити за друго што знам.

Предсједник: Што долазиш ти Николи Даковићу?

Церовић: Зет.

Бранилац Бакић: Г. предсједниче, само имам питати Акима. Јутрос је он казао, да је он послао писмо, које му је Никола предао, да га преда Б. Ђукановићу, а ни једне ријечи чуо нијесам више, осим што се у записнику каже. Ја бих рад да каже, је ли именовао он Пера Церовића, да се њему преда писмо, ако не нађе Блажа Ђукановића?

А. Даковић: Ништа друго, већ што сам рекао, ако не нађе Блажа, да даде Церовићу. Бога ми се не бих заклео, да јесам или нијесам.

Предсједник: Реци, да ли си предао два писма?

А. Даковић: Нијесам.

Предсједник: Нијесте ли ви, Церовићу, примили и то писмо за Блажа Ђукановића?

Церовић: Никаква ми писма није предавао.

Предсједник: Дакле, крије те то писмо, које је било адресирано на Блажа, а сад истичете садржину по вас лакшу?

П. *Церовић*: Ја нијесам никакав учесник нити ме можете окривити, нити ја шта крије м.

Предсједник: Утврђено је свједоцима, да сте само једно писмо примили.

П. *Церовић*: Како се може Марку Суботићу вјеровати!

Предсједник: И то да сте примили писмо пред шиљањем бомба.

Церовић: Што се тога тиче, нема мајчина сина ко би то могао потврдити. Нека дође амо, па да срамотно платим. О бомбама нећу да знам!

Предсједник: Ради тога што крије те садржину, сумња је велика, да није нити она садржина, коју истиче Н. Даковић, нити она коју истичете ви, него нека треће, зашто је Ђукановић одбио пакет?

Церовић: Како ме турате под сумњу, кад велите: Ђукановић је дознао, што је у том писму и одбио пакет. То нема никакве везе. Мени је пријатељ писао једно писмо и друго ништа. Није било никакве наредбе, да се не смије примати никакво писмо од Даковића. Да сам то знао, не бих га ни примио.

Бранилац Бакић: Г. предсједниче, добро би било да ми каже Аким, да ли није Марко Суботић ишао у Рисан, и да ли није по Суботићу послато писмо Церовићу и овај га донио жени, да га уручи Перу?

Предсједник: Утврђено је, да је само једно писмо примљено и то оно, које је Марко Суботић предао жени и т. д.

Бранилац Бакић: Молим да се прочитају оба записника Марка Суботића.

Предсједник: Марко Суботић био је увијек нервозан човјек, који је на концу и полудио. С тога он није никада узимат у обзир као његова жена, па је с тога и позвата његова жена, јер он каже, да је жени дао писмо. Она ће се на скоро саслушати, јер је већ дошла.

Прочитајте записник пок. Марка Суботића,

Писар Краљевић чита:

Записник од 20. децем. 1907 г. о преслушању Марка Суботића пред судом.

Питање: Ти си Марко преко управитеља овд. истражног затвора Марка Милошевића пријавио, да имаш још нешто рећи што нијеси рекао у твојим ранијим записницима пред ишљедном комисијом од 9. 10. и 20-ог новем. о. г., те се дакле позиваш, да се изјасниш што имаш казати?

Одговор. Сјетио сам се да ме је негдје јесенас, не могу се сјетити баш кад, кап. Аким Даковић позивао из Потока у Грахову гдје сам говеда продавао и одвео ме у кафану Бојице Кисина и платио ми чашу вина, па ми предао једно писмо да га понесем у Никшић и предадем Перу, млађему сину Ђура Церовића или сину Мила Ђукановића — Блажу. Знам да је то било сриједа, пазарни дан на Грахову. Ја сам то писмо од Акима примио, без да сам га питао какво је писмо и шта садржи и без да ми је он сам о његовој садржини објаснио.

Ја сам тога истога дана у вече кренуо с Грахова и ноћио више Грахова у Размуће у кући Трипка Јованова Вујачића (то је ком.). Сјутра дан у четвртак пошао сам и дошао у Риђане код моје куће, и писмо је било код мене до идућег понеђељника, кога сам дана пошао у Никшић да купујем говеда и писмо понио собом. Кад сам дошао у пазар ја сам купио нека говеда, прије предаје овога писма, па ми утече један во те ја морајући поћи за тијем волом писмо предам мојој жени Томни, да га она преда Перу Церовићу или Блажу Ђукановићу, а ја отидем за онијем волом те ми је био утекао. Кад ми је жена била дошла у вече код куће, ја се са њом нијесам гледао од кад сам јој писмо предао док је дошла кући, питао сам је је ли и коме је предала писмо, нашго ми је одговорила да га је предала Перу Церовићу.

Моја жена није познавала Пера Церовића, она је питала Милана Савићевића Цуцу, те јој га он казао.

Милан Савићевић Цуца стоји у граду Никшићу.

П. А зашто у првим записницима нијеси казао за ово писмо?

О. Нијесам за то казао што имам седморо дјеце од којих је најмлађе старо 4 мјесеца, те сам се бојао да ми суд не позове жену.

Више за сада немам ништа казати.

По прочитању: Марко Суботић.

Држ. туж. Дрљевић: Ја мислим, да је ово добро потврђено, јер капетан Аким тврди под заклетвом садржину писма, које је прочитано, а не може се претпоставити, да би против њега тврдио, као против свога зета.

Бранилац Љ. Бакић: Ово мјесто спада у одбрану, а ако ћете, ја ћу сада о томе говорити.

Предсједник: Поставите питање оптуженом, па ћете то у одбрани истаћи.

Бран. Љ. Бакић: Никола и Петар су у колизији, не слаже се садржина њиховог исказа; мени је овдје незгодно стављати питања, да хватају један другог, јер оба су моји клијенти, но нека кажу право зет и шура, а нека један другоме не шапћу.

Н. Даковић: Суботић у првој својој изјави није казао, да смије ходити у Боку, и то је обласни управитељ мене питао. Он иде али не каже мени, да иде у Црну Гору, он иде и могао је носити сва та писма и казао је више пута у највишем свом лудилу: „Иједак сам био на Церовића, и да сам га могао изгубити — изгубио бих га.“ Ја сам радио, да ископам јаму њему, а ево сада ја падох у њу.

Држ. туж. Дрљевић: Овдје се пита то, јеси ли ти прочитао то писмо, јеси ли га дао Акиму? Капетан тврди, да га је дао жени, а жена га је дала Церовићу.

Перо Церовић: Признајем, да га је дала мени, али не признајем садржину никако.

Предсједник: Марко Суботић није од тога ништа признао из почетка.

Н. Даковић: Признао је кад је полудио.

Предсједник: Нека дође жена Марка Суботића.

Рајковић: Ја имам да кажем то, да се збиља Суботић вјешао прије, него што је дошао на записник пред ишљедним судијама, и да је послије вјешања наступило лудило.

Предсједник: Добро, добро, но видите, да свједочи сам, да је писмо примио од Акима, и да га је дао Церовићу. Он је био здрав, кад му је дато писмо.

Сада ћемо видјети, кому га је дала жена.

Нека се доведе Томна Суботић.

(Долази Томна Суботић).

Јеси ли ти жена Марка Суботића?

Томна Суботић: Јесам.

Предсједник: Како ти је име?

Т. Суботић: Томна.

Предсједник: Јеси ли кад кажњавата?

Т. Суботић: Не никад.

Предсједник: Имаш ли дјеце?

Т. Суботић: Седморо.

Предсједник: Кажи истину, право, оно, на чем се можеш заклети. Немој што неистину рећи, јер на крају суд те може заклети на оно, што кажеш.

Јеси ли носила какво писмо у Никшић коме прошле године?

Т. Суботић: Јесам понијела писмо негдје јесенас.

Предсједник: Коме?

Т. Суботић: Сину Ђурову.

Предсједник: Којему сину, знаш ли му име?

Т. Суботић: Не знам, светога ми Василије, али је Перо, али Мило.

Предсједник: Би ли га познала да га видиш?

Т. Суботић: Не знам.

Предсједник: Ко ти је дао то писмо да понесеш?

Т. Суботић: Мој муж Марко.

Предсједник: Што ти је рекао?

Т. Суботић: Понеси сину Ђурову то писмо, и ја га не познавах, и узех писмо и дала сам га не знам коме било, и рече ми „немој стат'.“

Предсједник: На којем мјесту си му га дала?

Т. Суботић: На пјаци.

Предсједник: Како си га познала?

Т. Суботић: Питала сам, који је син Ђуров, а они су ми казали, и ја сам му га дала.

Предсједник: Ко ти је казао?

Т. Суботић: Не знам ни то, Бога ми!

Предсједник: Јесте ли често ходили у Никшић?

Т Суботић: Кад сам имала посла — ходила сам, а кад нијесам — остала сам дома.

Предсједник: Који је тај дан био?

Т. Суботић: Не знам!

Предсједник: Је ли био пазарни дан?

Т. Суботић: Није!

Предсједник: Је ли више било него једно писмо?

Т. Суботић: Не, среће ми моје и моје сиротиње, ако су живи.

Судија Поповић: Кад си питала за сина војводе Ђура, јеси ли спомињала име, јер има два сина?

Т. Суботић: Мила сам спомињала.

Р. Поповић Казали су ти који је тај Мило?

Т. Суботић: Јесу.

Предсједник: Дакле ти отворено тврдиш, да нијеси предавала, него само једно писмо?

Т. Туботић: Тврдим да је тако, ако ћете сад да ставим руку на еванђеље св. Петра.

Предсједник: Је ли ти Марко давао више него једно писмо?

Т. Суботић: Не.

Предсједник: Је ли ово то писмо?

Т. Суботић: Не знам Бога ми, је ли ово или друго!

Предсједник: Рече ли теби Марко, баш сину Ђурову, или коме другому?

Т. Суботић: Не, тако ми живота св. Петра и св. Василије!

Предсједник: Церовићу, је ли то та жена?

Церовић: Јест, ово је та жена.

Предсједник: Знате ли, да је то жена Суботића?

Церовић: Јест.

Предсједник: Аиде с Богом!

Предсједник: Нека дође Јован Миловић-Баило. (Доведен Јован Миловић-Баило). Јеси ли ти Јован Миловић-Баило?

Ј. Миловић-Баило: Јесам.

Предсједник: Одакле си родом?

Ј. Миловић: Из Грахова.

Предсједник: Што си по занимању?

Ј. Миловић: Дрводјелац.

Предсједник: Јеси ли писмен?

Ј. Миловић: Јесам.

Предсједник: Јеси ли кад кажњават?

Ј. Миловић: Нијесам.

Предсједник: Јеси ли у сродству са Даковићем?

Ј. Миловић. Нијесам.

Предсједник. Против тебе тужба истиче: „Тврђење Стевана Рајковића, које и ти признајеш, да си 20. октобра 1907. год. дошао у друштву с Марком Даковићем из Рисна у Котор; да сте те вечери у кући Коста Милиновића, ти, М. Даковић, Ст. Рајковић, Рад. Поповић, Илија Ивковић, Душан Ђоновић и Ђорђије Контић у потанкостима претресали завјеренички план; да те је Даковић ту питао за Вујадина Окичина Вујачића и том приликом нагласио, да је по Вујадину послао бомбе Блажу Ђукановићу у Никшић; да сам признајеш, да си се 21. октобра вратио у Рисан и ту проводио у друштву с Јованом Ђоновићем, Тодором Божовићем и Марком Даковићем, а кад си чуо да су завјеренници од аустријске власти похватани, тражио си од Андрије Ђеткова Миловића у Рисну путни трошак за Америку, којему си причао о бомбама и о завјереницима.

Пошто ти Андрија није дао, упутио си се преко Бијеле Горе за Требиње, да тражиш новаца, вјешто кријући се од наших власти, док те није напокон ухватила наша патрола у Бијелој Гори у пећини“.

Шта можеш рећи у своју одбрану?

Познајеш ли Стевана Рајковића?

Ј. Миловић: Познајем од када сам у тамници.

Предсједник: Опомињем те, да кажеш истину, треба истину да говориш све оно, на чем се можеш заклети.

Ј. Миловић: Ја све што кажем, ја мислим да ћу обистинити фактима. Да сам ја оптужен — то је судбина моје несреће била, а не ништа друго.

Ја сам се разболио, и у јутро дошли су 6 војника и отјераше ме дома. Био сам 12 дана у постељи. Уочи Лучин-дана, дана избора, дошао је ђандар, и питао ме. „Је ли ми могуће поћи на изборе народних посланика?

Пошто је видио да не могу — отишао је. То је било на Лучин-дан.

Кренуо сам пут Боке Которске, ишао сам по ноћи 4 сата пута и сишао сам у Рисан. Преко пријатеља сам питао за доктора, и казато ми је, да је отишао у Мориње. Пријавио сам се милитарском доктору који ми је казао, да је на мене мртва грозница. Обратио сам се на општинског доктора, јер рекли су ми да идем код њега. Ту сам пренокио и чекао сам вапор и гледао иде ли доктор у вапору. На вапору је дошао Марко Даковић. Ви знате, да је вазда група народа на вапору. Дошао је и он на вапору и питао ме је Марко: „Што сам дошао? Ја сам казао „Види се на мом лицу, да сам дошао код доктора“.

Дошао је општински доктор и пријавио сам се њему, и он ми је рекао, да купим неке љекарије.

Ја сам кренуо вапором за Котор. На истом вапору био је Марко Даковић. Ја сам дошао у Котор и не познајем никога, не знам гдје се купују љекарије, не знам кућу за ноћиште. — Марко ми каже: „ја знам једну кућу и ту ноће Црногорци“. Дошао сам у једну кућу, гдје ми је свак непознат био; по кући се иде тамо овамо, низ таван уз таван. Ту сам ја дошао и ту сам чуо разговоре, гдје се разговарају за некакве лагуме и динамиде. Све је то једно било за мене, свака ми је личност ту била непозната.

Предсједник: Ко је био ту?

Ј. Миловић: Сваки ми је једнако непознат био.

Предсједник: Је ли било ту колико људи?

Ј. Миловић: Не знам.

Неко долази, неко полази, нијесам могао видјети, колико их је било, нити сам се занимао за то. Чуо сам, што се прича и одмах ме је бољело, кад сам разабрао, да бих могао пропасти.

Предсједник: Говораху ли, што ће с тијем лагумима да чине?

Ј. Миловић: Говораху, да ће ићи нешто кроз државу.

Предсједник: Кроз коју државу?

Ј. Миловић: Кроз нашу.

Предсједник: Зашто?

Ј Миловић: Не знам, тако ми Бога!

Предсједник: Јеси ли питао, зашто?

Ј. Миловић: Не.

Предсједник: Говори ли теби Марко за те бомбе?

Ј. Миловић: Не, ништа.

Предсједник: Је ли те питао Марко за кога?

Ј. Миловић: Јест за Вујадина.

Предсједник: Питао те, да нијеси гдје гледао Вујадина Окичина?

Ј. Миловић: Ја сам му рекао, да је био код моје снахе. Онда се окренуо на друштво и каже, „биће оно стигло или Ђукановићу или Ђурашковићу. Ја нијесам могао то тада схватити.

Предсједник: Пита ли га ко, што је то?

Ј. Миловић: Не.

Предсједник: Пита ли га ти?

Ј. Миловић: Не.

Предсједник: Јеси ли ти у сродству са Вујадином?

Ј. Миловић: Јесмо пријатељи, његова сестра је за мојим братом.

Предсједник: Што би послије са тим друштвом?

Ј. Миловић: Кад дође ноћ неко пође у варош, неко тамо, неко овамо, а ја у једну конобу са два човјека мени непозната, један који је са мном лежао, казао ми је, да је био кужинар у Суторману.

Предсједник: Кажи који су то били?

Ј. Миловић: Ја сам два нашао с њим, али који су били нијесам запамтио, само сам их испитао у колико сам могао знати. Они су остали у Котору.

Предсједник: Кад си пошао у Рисан јеси ли гледао каквог Граховљанина?

Ј Миловић: Гледао сам Андрију. Ја му причах све оно што сам чуо, и то је фамилијарне природе.

Предсједник: Што си причао?

Ј. Миловић: Он ме је питао за доктора, како си се јавио доктору идт.

Онда каже: зашто се скију ови ђакови? Ја рекох не знам што се скитају. Чуо сам да су добавили из свијета неке лагуме и бомбе. Ја им не вјерујем, да има од тога ишта, и нијесам вјеровао.

Предсједник: Знаш ли ти за те бомбе? — Да ли те је Андрија што питао?

Ј. Миловић: Не, он није знао ни колико ја ништа.

Предсједник: Јеси ли му ти говорио, што хоћете с њима?

Ј. Миловић: Ја јесам, Бога ми, да ће негдје ићи кроз државу.

Предсједник: Рече ли ти зашто?

Ј. Миловић: Нијесам, јер нијесам ни ја знао.

Предсједник: Куда се ђеде ти из Рисна?

Ј. Миловић: Казато је ту, да сам тражио паре Андрији. Ја Андрију нијесам послије гледао. Ја сам 8 дана послије био у Рисну, пошто их је затражила влада, а у Рисну зауставио ме је доктор код себе.

Предсједник: Када си пошао из Рисна?

Ј. Миловић: Ја не знам број, него знам дан. —

Предсједник: Јеси ли био у Рисну, кад су ђаке похватали?

Ј. Миловић: Јесам за 7—8 дана.

Предсједник: Куда си пошао послије?

Ј. Миловић: Ја сам имао намјеру још прошлетос, да идем у Америку, па сам кренуо лијепо са овом намјером, да идем право пут Америке. Дакле, одатле сам пошао право код куће. Кад сам дошао код чобана казали су ми, да ме власт црногорска тражи, те у исто то вријеме дође Трипко Вучуровић, и ја видим, кад бих отишао у Америку, да бих на себе понио неко бреме, те ја Трипку рекох: „Казаћеш, да си ме гледао, и да сам отишао пут Рисна и да ћу од доктора узети увјерење, и да ћу послије право на Цетиње, па што буднем крив да платим.

Трипко је отишао.

Има 15 метара од куће, гдје се налази једна пећиница. Ја рекох: може се ко ноћас прикрасти и ухватити ме, тако да не могу узети увјерење од доктора и ондје легох. Дође неколико војника: „Јоване“ — „Ево ме!“ — Ја пођох с њима.

Предсједник: Дође ли ко, да ти рече, да те траже власти, да идеш на Грахово?

Ј. Миловић; Дође, али ја сам радији био, да узмем увјерење од доктора, да га могу казати властима,

Предсједник: Кад би дошао на Цетиње, ти би имао више доктора, него на Грахову.

— Јеси ли говорио што Андрији Ћетковићу о цијени, колико коштају ти лагуми или бомбе?

Ј. Миловић: Нијесам ништа.

Ја не знам то, то не може нико знати.

Предсједник: Јеси ли ти говорио Андрији Ћеткову Миловићу, да рече Крсту Антову Миловићу, да дође код тебе?

Ј. Миловић: Нијесам никад.

Предсједник: Је ли ти што говорио Марко о Вујадину О. Вујачићу?

Ј. М. Баило: Није ништа него то.

Предсједник: Јесте ли га гдје видјели?

Ј. М. Баило: Нијесам долазио на ову страну и нијесам га видио.

Предсједник: Јеси ли казао Андрији Ћеткову да не казује никоме?

Ј. М. Баило: Нијесам, јер не бих онда ни ја њему говорио. Ја сам био у фамилијарној кући.

Бранилац Д-р Матановић: Ја бих питао истражне судије, да ли је испитан Андрија Ћетковић и да ли је потврдио околност, да му је казивао овај, како је казао Даковић о бомбама.

Предсједник: Биће саслушан Андрија Ћетков Миловић, па онда можете ставит њему питања, што вам је нејасно.

Је ли, Јоване, ону вече кад сте били у кући Косте Милиновића у Котору, поред тога што те је Марко питао јеси ли гледао Вујадина, је ли говорио што друго о Вујадину? Је ли говорио о Вујадину, да је пренио нешто?

Ј. М. Баило: Јест, али није назначио шта је, но вели биће оно прешло, пошто је пошао Вујадин.

Бран. Др. Матановић: Колико сте се задржали у Котору?

Јован Миловић Баило: До сјутра-дан.

Бран. Др. Матановић: Је ли ко био с тобом, кад си се враћао натраг?

Ј. Миловић: Двије личности, које су дошле до Рисна, али то не вриједи ништа.

Предсједник: А јеси ли куда ходио из Рисна, да тражиш новаца, прије но си се упутио и кад ти жандар рече, да те власти траже. Куда си ишао?

Ј. Миловић: Имам рођака који је има двије године дана, дошао из Америке. Ја Бога ми, дугујем на једну страну 1500 кр., а Катурићу из Рисна-2400 кр., па сам ишао томе рођаку, не би ли ми узајмио на вриједност од куће 100 фиорина?

Предсједник: Зашто си се скривао у пећини, кад имаш кућу?

Ј. Миловић: Та је пећина удаљена од куће 15 м. Хтио сам да узмем од доктора увјерење, па да се вратим у Рисан.

Судија Risto Пойовић: Тужба истиче, да си ти, Јоване, ишао и крио се преко Бијеле Горе, да узајмиш новаца за Америку. Признајеш ли ти то?

Ј. Миловић: Господине, зашто бих се ја крио преко Бијеле Горе, а то је два дана хода, а могао сам из Боке Которске за три сата доћи у Требиње.

Предсједник: Јеси ли имао намјеру, да идеш у Требиње?

Ј. Миловић: Намјеравао сам кренути у Требиње.

Предсједник: Зашто си ишао у Требиње?

Ј. Миловић: Имадем тамо једног ортака. Ишао сам у њега, да примим новаца.

Судија Пойовић: Зашто?

Ј Миловић: За Америку.

Судија Пойовић: Како се то слаже с оним, да си имао намјеру, да се навриеш у Рисан и да узмеш увјерење од доктора?

Ј. Миловић: Ја сам имао намјеру, да кренем из Рисна одмах за Америку, али кад сам дошао кући, предомислио сам се и нашао сам за боље, да не идем и да кренем за Цетиње.

Сједница је закључена у 2 сата послије подне, а идућа се заказује за сутра, 16. маја, у 8 сати у јутро.

Ог г. Ивана А. Билишкова, који је дошао овамо на јавну расправу као дописник „Dubrovnika“ и „Našeg Jedinstva“, примили смо ову изјаву:

Славном Уредништву „Гласа Црногорца“

Пошто је у Вашем високоцијењеном листу бр. 22 од 16. маја о. г. било јављено, да и лист „Dubrovnik“ има свог извјеститеља на процесу бомба,

пошто сам ја био тај извјеститељ чак и заступник уредништва тог листа, т.ј. „Dubrovnik-“а,

пошто је тај лист донио неистинита извјешћа односећа се на процес, премда сам ја послао тачна и објективна извјешћа уреднику „Dubrovnik-“а г. К. П. Доминковићу, (за ово имам и свједока, ако устреба),

пошто сам се ја одрекао извјештања и заступства тог листа, видећ некоректно и управ чудновато поступање и писање гореспоменутог листа,

то Вас овијем молим, да у настајном броју Вашег цијењеног листа изволите оволико саопштити.

Унапријед Вам захваљујем дубоким поштовањем

На Цетињу 4. јуна 1908.

Иван А. Билишков.

Оптужени Рајковић, који је потврдио своје пређашње исказе и на јавној расправи, причајући како је путовао од Цетиња до Биограда да тражи зараде, навео је како је у Котору тражио г. М. Бјеладиновића, као предсједника штампарије, не би ли ту нашао мјеста; али је г. Бјеладиновић био у Рисну, те је с тога Рајковић тамо пошао и нашав га, г. Бјеладиовић му је рекао: „да је он предсједник типографског друштва у Котору, али што се тиче посла упутио га је неком Радановићу у Котору.“

При повратку са бомбама из Биограда, прича Рајковић, да се с Даковићем договарао гдје би се бомбе склониле, па да му је овај рекао, да Рајковић познаје д-ра Лазаревића и Бјеладиновића и „да би их могли код њих склонити“. Па даље Рајковић наставља: „Не знајући куда да их склонимо, Даковић рече, да их понесем код осталих, које сам раније на поменуто мјесто (у Шкаљарима код Вуксановића) спремио“.

По исказу Рајковића, по стенографским биљешкама, штампаним у нашем листу, нема више ни ријечи о г. Бјеладиновићу и дру. Лазаревићу, па ипак „Бока“, лист који одскоро излази у Котору, поводом наведених ријечи Рајковићевих, труди се у свом 20-ом броју да докаже, да се данас у Црној Гори под владом Бокеља Томановића подваљује „честитим Бокељима, чак и њиховом посланику, па макар то било и преко једног Рајковића, да су они били помагачи комплота и да су њихове куће чак за смјештање бомба..“

Остављајући честитим Бокељима, да промисле, што би овим хтио постићи тај ново поникли лист, ми биљежимо ове његове ријечи: „У питање, да ли је истина све, што Рајковић говори или не, ми се не упуштамо, али то једно тврдимо, да што је говорио за г. Бјеладиновића и дра. Лазаревића, не само да није истина, већ није ни он измисло, већ је просто научен“, — и на основу ове његове тврдње констатујемо, да је тај лист отворено ступио у коло већ добро познатих листова, који се труде, да свијет увјере, да је Књажевска Влада сама удесила комплот, који се сада пред судом јавно претреса, те да је Рајковић владин агент за то, што је остао и на јавној расправи при својим првим исказима.

Толико је доста.

ДОМАЋЕ ВИЈЕСТИ

Спасовданска прослава. Угледни чески родољуби и познати пријатељи Црне Горе г. г. ј. Холечек и д-р В. Черни, упутили су у име Ческог Народног Савјета преко нашег Министарства Иностраиијех Дјела овај поздрав поводом спасовданске прославе:

„Година 1858. сјајна је и важна у историји Црне Горе; ове се године показало јунаштво старих Црногораца у пуној величини и слави, кад су Црногорци на Граховцу одржали сјајну побједу над Турцима, кад су на главу разбили Кадрипашу и кад су витезови црногорски предвођени Великим Војводом Мирком Петровићем, војводом Петром С. Вукотићем и другима сјајне памети са врха Омутића ширили понос и славу српскога оружја, које се борило за крст часни и слободу златну.

„Ова је година такође славна за Црну Гору, јер је за увијек Грахово остало са Црном Гором, што су касније и велике силе утврдиле међународним договором.

„Црна Гора, славећи 50-годишњицу овог значајног и славног догађаја, слави уједно и помен јунацима, који су се ту борили за отаџбину и православну вјеру.

„Ми Чеси, који смо вазда искрено пратили све подвиге драгих нам Црногораца, било у њиховим ратовима, било у мирно доба културног развитка Црне Горе, придружујемо се искрено овој значајној прослави, коју данас слави Црна Гора као помен онима, који су жртвовали животом и остали на бојном пољу на крају домовине драге.

„Нека млади нараштаї Црне Горе црпи из примјера својих славних предака поуку, како треба заједнички радити на корист Црне Горе, која је у исто вријеме и корист цјелокупног Славенства.

„Národní Rada Česká моли Вас, да примите наш искрени словенски братски поздрав приликом прославе Граховачке битке.

Národní Rada Česká

Dr. Vratislav Černy. Josef Holeček.

* * *

Граховци су већ сви отпутовали својим кућама, дочекани и испраћени, како доликује тијем остатцима граховачких витезова, којима је давно снијег старости покрио некада вране косе, а јуначка им чела дубоке бразде нашарале. Али они су се овога пута, како сами рекоше, били за часак помладили... А и како неће, кад овакву славу доживјеше, кад доживјеше да виде, да унуци њиховог славног вође, Њ. Кр. Височанство Књаз Нашљедник и Њихова Височанства Књаз Мирко и Књаз Петар, са дивном китом црногорских официра поводом ове славе испред њих дефилирају и почасти им одају? —

Живите мирно, стари витезови, овај остатак ваших дана, — ви сте се достојно отаџбини одужили, а она ће знати да вам спомен достојно чува, јер — покољења дјела суде, што је чије — дају свима!. —

ТЕЛЕГРАМИ

Лондон, 25. маја. Краљ Едуард, краљица Александра и принцеза Викторија отпутовали су у Ревељ.

Петроград, 26. маја. Дума је при претресу буџета ратне мрнарице одбила кредит од 11 милиона рубаља за грађење нових оклопњача.

Софија, 26. маја. Извршени су избори за Собрање у потпуном реду. Изабрана је велика већина владиних кандидата.

Биоград, 26. маја. Накнадни избори за Народну Скупштину у највећем реду свршени. Изабрана 3 радикала, 2 самосталца, 2 либерала. Коначни резултат избора јест, да влада има 85, а опозиција 75 посланика. (Српски Пресбиро).

Софија, 27. маја. Изабрано је за народне посланике 175 демократа и аграраца, 3 Радославовиста, 3 нацијоналиста, 1 Цанковист. Пет партија нијесу у Собрању заступљене, то јест: Стамбуловисте, демократи радикални, Тончевисте и двије фракције социјалиста. Од вођа појединих странака изабрани су само Данев и Тодоров, а нијесу изабрани Гешов, Генадијев, Радославов, Тончев, Цанов и Цанков. Кад се је Радославов у колима враћао са избора из Левча у Плевну, поплашили су се коњи, ушљед чега је Радославов пануо из кола, сломио руку и тешко се повриједио у главу. Стање је његово доста опасно, али није без наде.

Петроград, 27. маја. Цар и царица с дјецом отпутовали су у Ревељ.

Ревељ, 28. маја. Јуче око 11 сати прије подне састали су се цар Никола и краљ Едуард. Мало прије састанка стигао је овамо жељезничким возом цар и царица с дјецом, царица-мајка, краљица грчка, књаз Петар Олденбург са супругом великом књагињом Олгом Александровном, министар-предсједник Столипин, министри Извољски и Диков, руски амбасадор у Лондону са војним и поморским аташејима. Са жељезнице упутила су се Величанства с пратњом на бродове „Штандарт“, „Поларна Звијезда“ и „Алмаз“. Око 9 сати објавили су топовски метци долазак енглеске ескадре. Енглески краљевски брод „Victoria and Albert“ усидрио се према царском броду „Штандарту“, нашто је цар малим бродићем пошао на краљев брод и поздравио краља, краљицу и остале госте, који су мало иза тога дошли на „Штандарт“ и ту се поздравили с царицом, царицом-мајком и са осталим члановима царске породице.

У два сата послије подне био је доручак на броду „Поларна Звијезда“, на коме су присуствовали сви енглески гости и чланови руске царске породице, изузевши једино царицу, која је била уморна. Послије доручка краљ Едуард разговарао се је са Столипином. Извољски и Хардинг имали су на броду „Алмаз-у“ конференцију, која је трајала читав сат.

Потсдам, 28. маја. Њемачка царица пала је приликом шетње с коња и повриједила се у руку.

Штампа К. Ц. Државне Штампарије